

Liknelsen om talenterna i Matteus

En analys av liknelsen om talenterna i Matt 25:14–30 med dess
parallell i Lukas

Självständigt arbete i BV232R, 15 hp
Johannes Nelson

Examinator: Lena-Sofia Tiemeyer
Handledare: Tommy Wasserman
Inlämningsdatum: 2021-05-21
Antal ord: ~~16116~~ 15136

Abstract

The main purpose of this essay is to analyze the parable of the talents in Matthew 25:14–30. My primary aim is to interpret the parables in its context in Matthew, but I shall also discuss the relationship to the parallel in Luke 19:11–27 and their possible common origin in the context of Jesus. By way of introduction, I shall survey a range of different interpretive models used in the history of interpretation.

In my analysis, I start by comparing the two parables in Matthew and Luke. I discuss similarities and differences in order to explore a potential original parable in a Jesus tradition, although this is very difficult if not impossible.

The rest of my essay focuses on the Matthew parable. I conclude that an interpretation of the parable, which is coherent with both Matthew's and Jesus' tradition, should have the kingdom of God as a main theme. I further claim that the purpose of the parable is to contrast human and divine understanding of a loyal servanthship (and discipleship). In the kingdom of God, the value of servanthship lies in the knowledge and trust in God's goodness and generous gifts rather than in the right moral practices.

Keywords: Matthew 14–30, Luke 19:11–27, parable of the talents, parable of the minas, discipleship, kingdom of God

Förkortningar

ACCS	Ancient Christian Commentary on Scripture
<i>AJT</i>	<i>Asia Journal of Theology</i>
APC	A Pillar Commentary
B2000	Bibel 2000
BECNT	Baker Exegetical Commentary on the New Testament
<i>JBL</i>	<i>The Journal of Biblical Literature</i>
<i>JBT</i>	<i>A Journal of Bible and Theology</i>
NCBC	New Century Bible Commentary
NICNT	The New International Commentary on the New Testament
NIGTC	The New International Greek Testament Commentary
SFB	Svenska Folkbibeln
TNTC	Tyndale New Testament Commentaries
WBC	Word Biblical Commentary
ZECNT	Zondervan Exegetical Commentary on the New Testament

Innehåll

Abstract	i
Förkortningar	ii
Innehåll	iii
Kapitel 1: Inledning	5
1.1 Inledning	5
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Material och avgränsning	5
1.4 Metod	6
1.5 Tolkningsmodeller	6
1.5.1 Allegorisk	6
1.5.1.2 Fördelar och nackdelar	7
1.5.2 Historisk-kritisk	8
1.5.2.1 Fördelar och nackdelar	9
1.5.3 Befrielsesteologisk	10
1.5.3.1 Fördelar och nackdelar	12
1.5.4 Feministisk	13
1.5.4.1 Fördelar och nackdelar	14
1.5.5 Postkolonial	15
1.5.5.1 Fördelar och nackdelar	16
Kapitel 2: Analys	17
2.1 Textens lydelse	17
2.2 Synoptisk jämförelse	19
2.2.1 Kontexten för liknelserna	19
2.2.2 Liknelsernas likheter och skillnader	20
2.2.3 Två hypoteser	21
2.2.4 Vilken liknelse är mest ursprunglig?	22
2.3 Litterär kontext	23
2.3.1 Den vida kontexten – Talet om tidens slut (Matt 24:1–26:2)	23
2.3.2 Den snäva kontexten (Matt 25)	24
2.3.3 Jesus ursprungliga syfte	24
2.4 Textens struktur	25
2.5 Verstolkning	25
2.5.1 Vers 14–15	25
2.5.2 Vers 16–18	28
2.5.3 Vers 19–23	28
2.5.4 Vers 24–25	30
2.5.5 Vers 26–27	31
2.5.6 Vers 28	32
2.5.7 Vers 29	33
2.5.8 Vers 30	34
Kapitel 3: Sammanfattning och slutsats	36
3.1 Liknelsen som en Jesus tradition	36
3.2 Liknelsen utifrån Matteus	36
3.3 Min uttolkning	37
3.3.1 Guds rike	37
3.3.2 Gud är ”herren”	37
3.3.3 Lärdomar i krockarna	38
3.3.4 Lärjungaskap är kännedom om Gud och tillit till denne	39

3.4 Fortsatt forskning	39
Litteraturförteckning.....	41

Kapitel 1: Inledning

1.1 Inledning

Liknelsen om talenterna i Matt 25:14–30 har alltid stört mig. De teman som liknelsen presenterar upplever jag går i konflikt med Jesus undervisning och evangeliernas budskap i sin helhet.

Jesus säger att det är svårare för en kamel att komma in genom ett nålsöga än för en rik man att komma in i Guds rike (Matt 19:23–24), i salighetsprisningarna (Matt 5:3–11) säger Jesus att de som sörjer, är fattiga i anden och ödmjuka kan skatta sig lyckliga. Vi ser hur Jesus är barmhärtig mot de sjuka och de som har svårt att tro (Matt 8:5–13; 9:18), och hur Jesus står upp emot de religiösa ledarnas legalism (Matt 12:1–8). Endast ett axplock av alla de handlingar som Jesus gör och den undervisning han ger i Matteusevangeliet målar upp en bild av en person som värdesätter ärlighet, ödmjukhet och nåd.

Det blir på så sätt en tydlig kontrast när den utsatte och maktlösa tjänaren i liknelsen om talenterna straffas av en herren som belönar de tjänare som investerar och värderar pengar. Budskapet i en ytlig tolkning av denna liknelse verkar stå i konflikt med resten av evangeliet. Hur ska denna liknelse förstås? Är det en undervisning som faktiskt är tänkt att störa dem som blivit alltför bekväma med en villkorlös nåd? Eller står den i samklang med Matteusevangeliet som helhet?

1.2 Syfte och frågeställning

Mitt primära syfte är att uttolka vad liknelsen om talenterna i Matt 25:14–30 har för funktion och syfte i Matteusevangeliet som helhet. Utöver detta vill jag också försöka förstå liknelsen som en del av Jesustraditionen med sin parallell i Lukas 19:11–27.

Det primära frågorna jag ställer mig för att uppnå detta syfte är:

- Hur förhåller sig matteusliknelsen till lukasliknelsen?
- Hur passar liknelsen om talenterna in i Jesus övriga undervisning i Matteusevangeliet?
- Vad är syftet med att liknelsen är placerad i en eskatologisk kontext i evangeliet?

1.3 Material och avgränsning

För att besvara dessa frågor så kommer jag att använda mig av monografier, kommentarer, uppslagsverk och andra artiklar som berör liknelsegenren i allmänhet och liknelsen om talenterna i synnerhet. Jag kommer även att använda mig av kommentarer till Matteusevangeliet och dess teologi.

Mitt fokus är liknelsen som den berättas i Matteusevangeliet, och det är utifrån evangeliets litterära kontext jag försöker tolka liknelsens syfte och betydelse. Jag kommer att inleda med att analysera skillnader mellan matteusliknelsen och dess parallell i Luk 19:11–27, för att sedan, utifrån detta, i den mån det går, utröna något om dess plats i Jesustraditionen som helhet.

1.4 Metod

Jag kommer att börja med en översikt av olika tolkningsmodeller som applicerats på liknelsen och kort utvärdera dessa. Min egen analys av liknelsen följer en historisk-kritisk metod. Jag undersöker textens lydelse, gör en jämförelse med motsvarande liknelse i Lukas och reflekterar över vilken av liknelserna som kan tänkas vara mest ursprunglig. Därefter undersöker jag matteusliknelsens litterära och historiska kontext, samt textens struktur. Till sist så gör jag en verstolkning innan jag övergår i en avslutande diskussion och slutsats.

1.5 Tolkningsmodeller

I denna del presenterar jag en översikt kring de olika tolkningsmodeller av liknelsen som funnits genom historien. Jag presenterar även en ett urval av de fördelar och nackdelar som finns med att närma sig liknelserna utifrån respektive modell.

1.5.1 Allegorisk

I den tidiga kyrkan så var det vanligast att tolka liknelserna utifrån en allegoriska tolkningsmodellen. Denna tolkningsmodell är inte begränsad till kyrkan, utan även judisk tradition och hellenistisk tolkning använde sig av den allegoriska tolkningsmetoden.¹ Målet var att hitta de gömda betydelseerna som fanns i liknelserna genom att tolka personer och objekt som en allegori för ett djupare teologiskt syfte.

Kyrillos av Alexandrias tolkning av liknelsen om talenterna speglar den allegoriska modellen. Han menar att herren i liknelsen bör förstås som ”herren över allt”, med andra ord som en bild för Gud själv. Herrens avfärd är en allegori för Jesus himmelsfärd. Talenterna är andliga gåvor, och den som är arbetsam får en frikostig belöning från Gud. Den som gömmer eller inte utnyttjar sin talent blir bestraffad för att hen bidrog till att göra Guds gåva olönsam.²

¹ Lennart Thörn, 2015 s.13, ger ett exempel på hur kyrkan har tolkat in Adam och Kristus återkomst i liknelsen om den barmhärtige samariern (Luk 10:30-37) som på så sätt blivit en allegori för hela frälsningshistorien.

² Kyrillos av Alexandria, *Commentarium in evangelium Matthaei*: Fragment 282 i ACCSNT, 222.

Gregorius den stores tolkning av liknelsen har också allegoriska inslag. Han menar att den förste tjänarens fem talenter är en bild för de fem mänskliga sinnena, medan den andre tjänarens två talenter står för teoretiskt och praktisk kunskap. Den tredje tjänarens enskilda talent representerar endast teoretiska kunskapen, och det faktum att han grävde ner den innebär att han valde att stanna kvar i de världsliga och synliga tingen istället för att söka och finna vinst i den andliga världen.³

Klyne R. Snodgrass ger vidare exempel på hur herrens avresa tolkats som en allegori för Jesus himmelfärd och återvändandet som en bild för den eskatologiska återkomsten. Tjänarnas räknenskap är i sin tur en allegori för straff och belöning för de ofrälsta och frälsta på den sista dagen. Tjänarna i sig är också allegorier för olika folk på jorden. Den förste representerar judarna, den andre de frälsta hedningarna och den siste tjänaren representerar de ofrälsta hedningarna.⁴

Den allegoriska tolkningsmodellen är dock inte begränsad till antiken. Det finns även moderna teologer som tolkar liknelsen allegoriskt. Ett exempel är den katolska teologen och biskopen Robert Barron som menar att talenterna i liknelsen bör tolkas utifrån den fysiska tyngd som talenterna innebär. Han menar att samtida judiska åhörare direkt bör ha gjort associationer till Yahwehs *kabod* ("härlighet"). Detta ord som har sin motsvarighet i grekiskans *doxa* och latinets *gloria*, syftar alla gemensamt på en slags "ljusstyrka" (eng. *luminosity*), och det hebreiska ordet syftar på en tyngd, en *gravitas*. Yahwehs *kabod* vilade över templet i Jerusalem och var närvarande bland det allra heligaste. Därmed var Guds nåd det som är tyngst av allt, eller det allra härligaste som Barron även uttrycker det. Talenterna ska på så sätt inte förstås som konkreta mynt eller personliga förmågor, utan de är snarare bilder för Guds nåd. På så sätt är tjänarnas förvaltning av talenterna egentligen ett deltagande i tyngden av den gudomliga kärleken. Barron säger att nåd alltid är riktad mot medmänniskan och därmed ger talenterna endast avkastning i den mån som de ges vidare. Problemet med den tredje tjänaren var inte att han var en ineffektiv företagsman utan att han missförstod essensen i den gåva han fick ta emot. Tillrättavisningen av tjänaren ska inte förstås som en bestraffning av en arg Gud, utan det är en läxa i hur den spirituella metafysiken fungerar.⁵

1.5.1.2 Fördelar och nackdelar

En uppenbar fördel med den allegorisk tolkningsmodellen är att den har en tydlig grund utifrån Bibeln och Jesus själv. Synoptikerna låter oss veta att Jesus tolkar sin egen liknelse om sådden allegoriskt för lärjungarna (Matt 13:18–23; Mark 4:13–20; Luk 8:11–15). Jesus säger att sådden i liknelsen är en bild för ordet och de platser där sådden landar representerar de som mottar ordet och den mångfald

³ Gregorius den store, *Homiliae XL in evangelia* 9.1 i ACCSNT, 223.

⁴ Snodgrass 2008, 782.

⁵ Barron, Robert 2014-09-22 n.p. Online: [http:// https://www.catholicworldreport.com/2014/09/22/the-deeper-meaning-of-the-parable-of-the-talents/](http://https://www.catholicworldreport.com/2014/09/22/the-deeper-meaning-of-the-parable-of-the-talents/)

av attityder gentemot detta ord. Troligen var det helt legitimt att i Jesus samtid tolka liknelser allegoriskt och då kan man inte utesluta ett sådant syfte när man närmar sig andra liknelser än liknelsen om sådden.

En nackdel med att tolka liknelserna allegoriskt är att den som analyserar liknelsen riskerar att tolka in sina egna motiv i texten. Det blir upp till den som läser att tolka Jesus övergripande budskap för att i sin tur göra allegorier av dessa budskap i liknelserna. Det blir även upp till läsaren att bedöma vilka delar i liknelsen som bör tolkas allegoriskt samt vilka delar som bör förstås bokstavligen. Allegoriska tolkningar är oftast subjektiva och risker därmed att bli godtyckliga.

Jag föredrar därmed att endast tillämpa en allegorisk tolkning i den mån den kompletterar en annan modell, eller om det på annat sätt finns ett tydligt stöd för en allegori. Som exempel så stödjer min egen tolkning tanken på att Herren i liknelsen skulle vara en bild för Gud själv, men detta baserar jag på att Jesus berättar andra liknelser där den auktoritära figuren ofta är en bild för Gud.

1.5.2 Historisk-kritisk

Den mest dominerande modellen från upplysningstiden fram till idag är den historisk-kritiska modellen. Här ligger betoningen på vad liknelsen betytt i sitt historiska och litterära sammanhang. Detta innebär att teologerna försöker förstå Jesus sociala, kulturella, historiska och religiösa kontext. Tanken är att man som forskare måste förstå miljön som Jesus levde i för att förstå det budskap och syfte han hade med liknelserna.

Joachim Jeremias, en tydlig företrädare för den historisk-kritiska modellen, är kritisk till allegoriserande tolkningar av liknelser. För att hitta Jesus ursprungliga syfte med liknelserna menar Jeremias att vi som läsare bör ha i åtanke att Jesus aldrig berättade liknelserna med en tanke på att de senare skulle nedtecknas. Jesus berättade liknelserna utifrån situationer som uppstod i hans liv och de var därmed kopplade till särskilda händelser. En annan insikt att ha med sig i liknelseuttolkning är att Jesus främsta syfte med sin verksamhet inte var att lära ut moral. Jesus korsfästelse hade djupare anledningar än endast etisk undervisning, och därmed ska vi inte heller tro att liknelsernas främsta syfte var att tala om etik.⁶

I stället beskriver Jeremias det som att liknelsernas var tänkta att uppröra eller chocka åhörarna i syfte att lära ut.⁷ Jeremias metod är därmed att försöka sätta sig in i hur den historiske Jesus ursprungliga åhörare skulle förstått liknelsen när den berättades, för att på så sätt utröna vart de kontroversiella uttalandena – och därmed lärdomarna – finns i liknelserna. Denna typ av retorik ser vi även i andra liknelser som Jesus berättar, bland annat Matt 19:23–25 och i 20:1–16.

⁶ Jeremias 1954, 19–20.

⁷ Jeremias 1954, 20.

Enligt Jeremias så befinner sig Jesus liknelser olyckligtvis i en ”dubbel” historisk miljö. Den ena miljön är den ursprungliga historiska omgivningen som innehåller hela Jesus verksamhet och de konkreta situationer han befann sig i. Den andra historiska miljön är den miljö som liknelserna fortsatte leva vidare i den tidiga kyrkan, vilket också är den enda form av liknelserna vi som moderna läsare känner till.⁸

Enligt Jeremias kan en rättvis tolkning av liknelserna och ett försök till att återskapa Jesus ursprungliga syfte endast göras genom att återfinna den ursprungliga livssituation för hans åhörare.⁹ Genom detta kan man fastställa vad Jesus avsåg att säga i den ursprungliga situationen och vilken effekt hans ord kunde ha haft på åhörarna.¹⁰

Därmed ställer han sig frågor kring vad åhörarna till liknelsen om talenterna skulle tänkt: Jämförde de den tredje tjänaren med det judiska folket som fått mycket anförtrott men som inte gjort något med detta förtroende? Eller skulle de tänkt på fariséerna och de skriftlärdade som i en exkluderande elitism strävade efter sin personliga frälsning genom en noggrann efterföljelse av Torah? I och med att Jesus redan kritiserar de skriftlärdade i bland annat Matt 23 och Luk 11:52, så menar Jeremias att det inte är långt bort för de samtida åhörarna att göra paralleller mellan dessa grupper och den tredje tjänaren.¹¹

Jeremias menade att den tidiga kyrkan inte gjorde dessa distinktioner och därmed applicerade liknelse på sin egen situation istället. I deras situation var man upptagen med frågan om mission till hedningarna samt det man upplevde vara Jesus försenade återkomst. Därmed så tolkades liknelsen allegoriskt med en förmanande ton, när den egentligen var menade att tolkas polemiskt med hänsyn till Jesus och åhörarnas ursprungliga livssituation.¹²

1.5.2.1 Fördelar och nackdelar

Den historisk-kritiska modellen har flera fördelar. Bland annat finns det en genuin ambition att försöka se förbi moderna och samtida föreställningar som står i vägen för uttolkningen; de historisk-kritiska teologerna vill hitta Jesus ursprungliga röst. Modellen tar i beaktning kontexten bakom texten och är medveten om att det finns många faktorer som spelar roll när man som forskare tittar närmare på historiska texter.

Gentemot den historisk-kritiska modellen ställer Lennart Thörn den kritiska frågan om jakten efter Jesus ursprungliga röst i slutändan saknar de kriterier som krävs för att utröna vad som är

⁸ Jeremias 1954, 113.

⁹ Jeremias 1954, 112–113.

¹⁰ Thörn 2015, 19.

¹¹ Jeremias 1954, 61–62.

¹² Jeremias 1954, 113–114.

autentiskt och inte.¹³ På detta sätt riskerar den historisk-kritiska modellen att bli positivistisk; för optimistisk när det gäller vad vi egentligen kan veta om författarens syfte och textens mening. En annan invändning som har gjorts gentemot den historisk-kritiska metoden är frågan varför just Guds uppenbarelse bör förläggas endast till Jesus ursprungliga röst. Guds uppenbarelse bör betraktas som Jesus ord och kyrkans vittnesbörd om honom, och kyrkans tradition ska därmed inte ses som ett hinder för att hitta Jesus ursprungliga röst utan att den snarare är en del av denna röst.¹⁴ Vidare menar David Hill att den redaktionskritiska ambitionen att placera liknelsen om talenterna utanför en eskatologisk kontext präglas av en subjektivitet som är färgad av tankar och fördomar kring Jesus.¹⁵

Thörn riktar kritik mot Jeremias specifikt när han säger att vi som exegeter måste tänka oss ännu fler än två livsmiljöer. Jesus åhörare bestod av många olika grupper, och det kan tänkas vara så att liknelserna är mångbottnade. Det kan finnas ett stråk av polemik men också undervisning om Gud själv i en och samma liknelse.¹⁶ Jag håller med Thörn om att det är rimlig att tänka sig att liknelserna kan vara mångbottnade och på så sätt rymma flera olika teman. I och med att jag anser att en uttolkning av liknelsen bör landa i någon typ av slutsats kring Guds rike så öppnar jag endast upp för möjlighet till att liknelsen har ett polemiskt syfte i den mån som detta syfte existerar parallellt med Guds rikes-temat

I Jeremias tolkning ser jag även mycket av en allegoriskt tolkningsmetod som han själv egentligen är kritisk till. Det är en historisk-kritisk tolkning i den mån att den tar med Jesus historiska, religiösa och sociala kontext i beaktning, men i slutändan så blir det en allegorisk bedömning av vem den tredje tjänaren och det han förvaltar är representerar. Jag är på så sätt frågande kring om det verkligen går att göra en tolkning av en liknelse med ett teologiskt syfte endast utifrån en historisk-kritisk modell.

Kritiken som de befrielse-, feministiska- och postkoloniala modellerna bidrar med är att den historisk-kritiska modellen kan upplevas irrelevant för samtiden i och med att den är alltför fokuserad på text-historiska frågor.

1.5.3 Befrielse-teologisk

Befrielse-teologiska exegeter menar att liknelserna bör läsas utifrån det ”befrielsepraxis” som finns i resten av Jesus verksamhet. På så sätt menar man att liknelserna ytterst inte handlar om Guds rike,

¹³ Thörn 2015, 19–20.

¹⁴ Thörn 2015, 19–20.

¹⁵ Hill 1972, 328.

¹⁶ Thörn 2015, 19–20.

utan de är istället samhällskritisk undervisning om de förtryckande verksamheter som tjänar eliten i samhället.¹⁷

En teolog inom denna modell är William R. Herzog II. Han menar att Jesus liknelser är varken moraliska eller teologiska utan bör förstås som ekonomisk och politisk undervisning.¹⁸ Jesus var inte främst en spirituell eller andlig lärare. Även om han var en teolog så döms och dödas inte teologer om deras teologi inte utmanar och ifrågasätter den politiska ordningen menar Herzog II.¹⁹

Vidare säger Herzog II att Jesus var intresserad av sina åhörare sociala situationer, han använde sig av ”kodifiering” i sina liknelser. Detta innebär att liknelserna presenterade en välkänd scen för att skapa en dialog som var tänkt att avslöja och ifrågasätta motsägelser i de normer och konventionella tankar som fanns i Jesus samtid.²⁰

Han menar att trots att liknelsen om talenterna har en så stor mångfald av uttolkningar genom historien så har ingen av de olika tolkningstraditionerna på ett tillfredsställande sätt löst problemet med beskrivningen av herren i liknelsen. Herzog II menar att eftersom herren allmänt ansetts vara en bild för Gud så är den tredje tjänarens negativa beskrivning av honom ett problem som måste lösas.²¹ Förklaringar som att beskrivning skulle vara lögn eller projicerad skam, eller att Bibeln inte är främmande för osmakliga porträtt av Gud är inget som övertygar Herzog II.²² Han menar istället att en alltför stark villighet att spiritualisera liknelsen och att jämföra herren med Gud, har gjort att teologer förbisett hur den tredje tjänarens beskrivning av Herren påminner om en arketypisk utsugande markägare.²³

Herzog II börjar i sin egen uttolkning av liknelsen med att skissa en bild av hushållet, i och med att han menar att den sociala kontexten är något som ofta blivit förbisett i tolkningstraditionen av liknelsen. Han menar att det faktum att Herren har flera tjänare kombinerat med att han reser från sin egen by måste indikera att han tillhör en rik elit, i och med att resor bland de fattigare på den tiden var ovanligt.²⁴ Liknelsens sociala kontext är herrens egna hushåll vilket också innebär att räkenskapet som sker när herren återvänder inte bör spiritualiseras eller tolkas som något eskatologiskt.²⁵ Den tredje tjänarens beskrivning av herren bör förstås som en motståndshandling mot den exploaterande verksamhet som sker. Tjänaren är en visselblåsare och avslöjar herren för vad han är; en pengagirig förtryckare som gör allt för att utvinna ännu mer pengar och makt. Herren avslöjar också sig själv

¹⁷ Herzog II 1994, 3.

¹⁸ Herzog II 1994, 7.

¹⁹ Herzog II 1994, 27.

²⁰ Herzog II 1994, 26.

²¹ Herzog II 1994, 154.

²² Herzog II 1994, 154.

²³ Herzog II 1994, 155.

²⁴ Herzog II 1994, 156–158.

²⁵ Herzog II 1994, 162–163.

och till vilken grad han är beredd att gå för att få ut den minsta vinning när han föreslår att tjänaren åtminstone skulle tagit ut ränta på pengarna, något som är förbjudet enligt Torah.²⁶ Liknelsen yttersta poäng är att peka på hur sårbara visselblåsare är som står upp mot sociala orättvisor. För att visselblåsaren i liknelsen står ensam i sin kritik så förvisas han till mörkret och blir utdömd. På så sätt menar Herzog II att liknelsen är en uppmaning till Jesus efterföljare att stå upp mot sociala orättvisor och stödja de som redan gör det.²⁷

1.5.3.1 Fördelar och nackdelar

Fördelen med det befrielseologiska perspektivet är att det sociala perspektivet har ett tydligt stöd i Jesus övriga undervisning och verksamhet. Evangelierna berättar om hur Jesus bemöter samhällets utsatta som spetälska (Matt 8:1–4), barn (Matt 19:13–15) och kvinnor (Matt 26:6–14). Han är även hård i sin kritik gentemot den religiösa eliten (Matt 23:13) och de som inte värnar om ”de minsta” (Matt 25:42–45). Det finns inom den befrielseologiska modellen ett djupt engagemang för att de marginaliserade rösterna ska komma till tals, något som också Jesus verkade mån om.

Nackdelen med denna modell menar jag är att det finns en djupare komplexitet i Jesus undervisning. En stor del av hans verksamhet bestod av samhällskritik, men Jesus verkar uppfatta sin verksamhet som något annat än endast social upprättelse. I Jesus möte med en av romarrikets officerare i Matt 8:5–13 och en kananeiska kvinna i Matt 15:21–28 verkar deras tro ha en stor betydelse för hur Jesus bemöter dem. Att Jesus bemöter en av samhällets elit och en utsatt kvinna på ett liknande sätt skvallrar om att det fanns andra motiv än endast samhällskritik i Jesus verksamhet.

Jag instämmer i kritiken som säger att Gud omöjligen kan vara en pengagirig och exploaterande despot som står på de rikas sida, och det är en stor anledning till att jag valt att skriva om denna liknelse, men med det sagt så anser jag dock att Herzog II tvingar dessa lärdomar på en liknelse som egentligen har ett annat syfte. Detta beror på min övertygelse om att Jesus liknelser i allmänhet inte har människan eller rättvist och socialt handlande som sitt primära fokus, utan dessa värden ser vi istället i Jesus handlingar och hans tal. Jesus liknelser har nästintill alltid Guds rike, eller Guds karaktär som fokus och kulmen. Anledningen till att miljön och narrativet för liknelserna är Jesus närmaste sociala kontext är inte för att han vill uppmana till någon typ av social revolt eller olydnad utan snarare för att det helt enkelt är denna kontext som hans åhörare känner till. Vi ser om och om igen hur lärjungarna förväntar sig någon typ av revolt och missförstår Jesus i vad Guds rikes karaktär är och hur han förstår sitt eget uppdrag (Matt 11:2–12, 16:21–23, 20:20–28). Herzog II vilja att inte ”teologisera” liknelserna bidrar till att han enligt mig drar alltför mycket åt det andra hållet istället.

²⁶ Herzog II 1994, 165–166.

²⁷ Herzog II 1994, 166–167.

Att han refererar till tjänaren, eller någon överhuvudtaget i liknelsen som ”hjälte” anser jag vara ett tydligt bevis på att han letar efter någon eller något att efterlikna. Herzog II menar att syftet med liknelsen är en praktiskt tillämpning, medan jag menar att syftet snarare är att undervisa om Guds rike.²⁸

Vidare har jag delvis svårt att förstå de socialhistorisk kritiska exegeterna som menar att liknelsen ytterst inte berör teologi. En konfessionell tolkning skulle säga att Jesus är Guds son, och därmed är allt som Jesus gör även teologi för att det påverkar läsarens förståelse av vem Gud är.

1.5.4 Feministisk

Den feministiska modellen liknar den befrielse-teologiska modellen i att den har en social-historisk kritisk ställning. Luise Schottroff är en företrädare av detta perspektiv och är djupt kritisk till hur liknelsen tolkats genom historien. Hon menar att grunden till sin egen teologi finns i den social-historiskt kritiska metoden som har sitt ursprung 1970-talet bland feministiska rörelser, freds-rörelser, interreligiösa dialoger och jude-kristna rörelser. Dessa rörelser ser teologin som bundet till en kontext, och därmed är reflektioner kring den sociala kontexten i exegetiken viktig.²⁹

Schottroff menar att Jesus vision kring sina liknelser genom historien blivit gravt missförstådd i och med att teologer har tillämpat ett ”dualistiskt” förhållningsätt och därmed delat på liknelsens syfte och dess bilder. Det innebär att liknelsens narrativa element har reducerats till en allegori för liknelsens djupare budskap och syfte, när dessa element egentligen är tänkt att tolkas bokstavligen. Schottroff menar att narrativet och den sociala kontexten är högst relevant för uttolkandet i och med att liknelserna ytterst handlar om människors liv.³⁰ Hon menar att den allegoriska tolkningsmodellens jämförelser mellan Gud och slavägarna i liknelserna har bidragit till att slaveri rättfärdigas.³¹ Vidare skriver hon att en stor anledning till varför det är befängt att jämföra Gud själv med dessa slavdrivare är för att Jesus, enligt Fil 2:6–10, tog en slavs³² gestalt och blev som en människa. Jesus levde sitt liv som en slav och dog en slavs död.³³

Liknelsen om talenterna i sig är enligt Schottroff en stor anledning till att hon började tvivla på att likställa kungar och mästare i liknelserna med Gud eller Jesus själv. Hon anser också att det är helt ”outhärdligt” att teologer tolkat den tredje tjänaren som ett slags förkroppsligande av alla de som avvisar Guds rättvisa och Guds lag. Denna typ av tolkning kan endast uppkomma när man frikopplar

²⁸ Herzog II 1994, 167.

²⁹ Schottroff 2006, 1.

³⁰ Schottroff 2006, 1–2.

³¹ Schottroff 2006, 171.

³² δούλος, ”Tjänare” i Bibel2000 översättning.

³³ Schottroff 2006, 171.

liknelsen från vanligt mänskligt liv och gör den till abstrakta symboler för något annat. Hon menar även att kontrasten mellan Jesus undervisning och gärningar i Matteus i förhållande till herrens handlingar i liknelsen är otrolig stor. Hon uppehåller sig dock inte så länge vid liknelsen i Matteus utan menar att det inte finns någon ”tydlig tillämpning” av den.³⁴

Schottroff är även kritisk till hypotesen att de tidiga kristna i sin teologi brottades med den försenade parusian. Hon menar att detta är ett bibelvetenskapligt påfund, som bygger på en linjär och dualistisk förståelse som kontrasterar "denna tids värld" med "Guds rike". Det var inte så som de tidiga kristna uppfattade världen, utan de förhöll sig till en Gud som närvarande där och då.³⁵

1.5.4.1 Fördelar och nackdelar

Fördelen med feministiska modellen är att den ställer sig kritisk till att det teologiska fältet genom historien dominerats av vita män. Det finns en ambition att ge de marginaliserade en röst in i det exegetiska arbetet. Att bredda mångfalden och att bjuda in nya perspektiv in i det teologiska fältet är något som jag har svårt att bedöma som en nackdel.

Risken är enligt mig att kritiken mot tolkningshistorien blir missriktad och att man därmed ”kastar ut barnet med barnvattnet” och dömer ut många hundra år av traditioner och teologiska arv. En del av dessa traditionella tolkningar kan nog med all rätt kritiseras för att vara färgade av en historia som gynnat den västerländska vita mannen, men många andra delar tror jag att den feministiska teologin skulle ha gott av att bevara in i sin exeges.

Schottroff menar till exempel att jämförelser mellan Gud och auktoritära figurer inte har något stöd i en Jesustradition, och att dessa tolkningar snarare har sitt ursprung i ett västerländskt patriarkalt arv. I detta fall tror jag att Schottroffs gör ett misstag i att reducera alla jämförelser mellan Gud och auktoritära figurer till ett endast bero på ett patriarkalt arv. Jesus själv jämför Gud vid en fader, och när Jesus rider in i Jerusalem så ropar hans lärjungar att han är kung, något som Jesus godkänner och säger att stenarna kommer ropa detta om inte de gör (Luk 19:38-40). Frågan blir snarare *vilken* typ av auktoritet Gud och Jesus förknippas med, och jag är övertygad om att den tredje tjänarens beskrivning av sin herre i liknelsen är felaktig och att herren egentligen inte är en ond figur som Schottroff påstår.

³⁴ Schottroff 2006, 223.

³⁵ Schottroff 2006, 2.

1.5.5 Postkolonial

Den postkoloniala modellen är precis som den feministiska inriktad på att kritisera och reflektera över maktförhållanden i texter och dess tolkning genom historien. Här är inte kritiken mot det patriarkala strukturerna utan mot den vita västvärlden som varit norm för exegetik genom historien. Det postkoloniala perspektivet frågar sig hur exegetiken och bibeltolkningen förändras och påverkas av att marginaliserade kulturer läser den. Vad finns det för underliggande perspektiv som den vita västvärlden varit blinda för?

Justin Ukpong är en teolog som bidrar med ett postkolonialt perspektiv på liknelsen om talenterna. I liknande kritik som Herzog II och Schottroff menar han att liknelsen har en teologisk poäng men att den först och främst berör det praktiska och utlevda livet i Judéen.³⁶ Ukpong menar att de två första tjänarna och deras herre tar del i en exploatering och den tredje tjänaren är en profetisk röst som står upp mot dessa orättvisor. Ukpong ställer sig frågan hur de två första tjänarna annars kunde gjort en sådan otroligt hög avkastning via lagliga metoder. Att den tredje tjänaren talade sant om sin herre visar sig i att Herren aldrig responderade på anklagelserna. Den tredje tjänaren gjorde rätt i att inte delta i exploateringen, och var trogen Jesus ord om att inte tjäna mammon genom att gräva ner talenten.³⁷ Det är enligt Ukpong endast en allegorisk läsning av liknelsen som kan ge upphov till att läsaren sympatiserar med Herren.³⁸ Liknelsen bör istället förstås helt utifrån den sociala kontext den utspelar sig i. Denna kontext är ett lantligt och fattigt Palestina som står i kontrast till Jerusalem där eliten levde. Ukpong kallar Herren en ”frånvarande markägare” som antagligen tillhörde en elit som utgjorde 2% befolkningen, men som trots det kontrollerade nästan allt kapital.³⁹ Ukpong menar att vi bör förstå evangeliets skildring av Jesus som konsekvent, och precis som Herzog II och Schottroff menar han därför att Herren inte är en bild för Jesus själv. Liknelsen handlar inte om någon gudomlig dom, utan den refererar till vad som hände i samhället på den tiden och vad som fortfarande pågår i vårt samhälle idag. Den tredje tjänaren är en profetisk och evangelisk röst som kritiserar exploatering.⁴⁰ Utifrån detta menar Ukpong att liknelsen huvudsyfte är att utmana Jesus efterföljare i dåtid och nutid att stå upp mot personer och strukturer som utnyttjar de fattiga.⁴¹

³⁶ Ukpong 2012, 190–191.

³⁷ Matt 6:24.

³⁸ Ukpong 2012, 195.

³⁹ Ukpong 2012, 201.

⁴⁰ Ukpong 2012, 202.

⁴¹ Ukpong 2012, 205.

1.5.5.1 Fördelar och nackdelar

I och med att den postkoloniala modellen uttrycker liknande socialhistorisk kritik som den feministiska och den befrielse-teologiska modellen så har den även snarlika fördelar och nackdelar. Jag kan föreställa mig att en del av det teologiska tanke-stoffet genom historien är bundet i koloniala strukturer, samtidigt som jag inte tror att detta är fallet endast för att en liknelsen tolkats teologiskt och inte social-kritiskt. Jag håller med om att exegetiken bör bjuda in andra perspektiv och röster, men med det sagt är jag tveksam till att dessa perspektiv skall användas till att reducera liknelsen om talenterna till att endast beröra samhällskritik.

En annan kritik – som även stämmer in på de andra socialhistorisk kritiska modellerna – är att det inte är övertygande att endast utifrån herrens förmögenhet och avsaknad av detaljer kring vilka affärer det rör sig om påstå att herrens verksamhet skulle vara exploaterande. Jag ser i Ukpongs tolkning en alldeles för stor vilja att använda det som är osagt i liknelse som argument för en postkolonial tolkning.

Kapitel 2: Analys

2.1 Textens lydelse

Matt 25:14–30

¹⁴ Det⁴² blir⁴³ nämligen⁴⁴ som när en man skulle resa bort och kallade till sig sina tjänare och lät dem ta hand om hans egendom.

¹⁵ Den ene gav han fem talenter⁴⁵, den andre två, den tredje en, åt var och en efter hans förmåga. Sedan reste han därifrån⁴⁶.

¹⁶ Den som hade fått fem talenter gav sig genast i väg och gjorde affärer⁴⁷ med dem så att han tjänade fem till.

¹⁷ Den som hade fått två talenter tjänade på samma sätt två till.

¹⁸ Men den som hade fått en talent gick och grävde en grop och gömde sin herres pengar⁴⁸.

¹⁹ Efter lång tid kom tjänarnas herre tillbaka och krävde redovisning⁴⁹ av dem.

²⁰ Den som hade fått fem talenter kom och lämnade⁵⁰ fram fem till⁵¹ och sade: 'Herre, du gav mig fem talenter. Här är fem till som jag har tjänat.'

⁴² KJV skriver med Guds rike i inledningen; "For the kingdom of heaven is as..." som ett förtydligande trots att frasen saknas i den bysantinska text som översättningen är byggd på (och alla andra handskrifter).

⁴³ Svenska Folkbibeln väljer imperativform av verbet istället för presens för att signalera en framtida händelse; "Ska bli..." i SFB15 och "Det kommer bli..." i SFB98. Vilket kan bero på att...

⁴⁴ I grekiskan finns det sammanlänkande γάρ som översatts till "nämligen", kan även översättas "ty" eller "för". Nolland menar att vi ska förstå det som att γάρ är tänkt att referera tillbaka till den föregående liknelsen och inte endast vers 13. (Nolland 2005, 1013).

⁴⁵ "Säcker med pengar" i NUB.

⁴⁶ Den enda textkritiska varianten som kan vara värd att kommentera handlar om placeringen av ordet εὐθέως, "genast" och om det ska föras till vers 15 eller 16. Skillnaden speglas t.ex. i King James version som följer den bysantinska majoritetstexten och för adverbet till v. 15 så att det handlar om herren som reser iväg, "and straightway took his journey," medan de flesta moderna översättningar för ordet till v. 16 så att det handlar om den första tjänaren som genast börjar förvalta talenterna. Bruce Metzger påpekar att den valda läsarten (som för adverbet till det som följer) bäst förklarar uppkomsten av alla de andra varianterna. Skrivare har placerat in ett δέ på lite olika positioner just för att göra texten mindre tvetydig (den ursprungliga texten saknade ju punkter), men ett viktigt argument i sammanhanget är att hos Matteus hör adverbet εὐθέως/εὐθύς alltid till det som följer. Det finns heller ingen poäng med att herren genast åker sin väg, medan det är logiskt att den trogne tjänaren genast skrider till verket (Metzger 1994, 53).

⁴⁷ "Satte i omlopp" SFB98.

⁴⁸ Grekiskans ἀργύριον kan översättas specifikt till "silver" och på så sätt antyda att det rör sig om talenter av silver, men ordet har även den mer allmänna betydelsen "pengar" (Morris 1992, 627).

⁴⁹ Grekiskans συνάψει betyder egentligen att "ta upp tillsammans med någon" men tillsammans med λόγον så indikerar det en redovisning eller en räkenskap. (Morris 1992, 628).

⁵⁰ Nolland menar att grekiskans προσήνεγκεν även används i mer formella sammanhang, bland annat när någon lämnar fram ett tempeloffer. (Nolland 2005, 1016).

⁵¹ NUB summerar till "tio säckar" istället för "fem till".

- ²¹ Hans herre sade: 'Bra, du är en god och trogen⁵² tjänare. Du har varit trogen i det lilla⁵³, jag skall anförtro dig⁵⁴ mycket. Gå in⁵⁵ till glädjen hos din herre.'
- ²² Den som hade fått två talenter kom fram och sade: 'Herre, du gav mig två talenter. Här är två till som jag har tjänat.'
- ²³ Hans herre sade: 'Bra, du är en god och trogen tjänare. Du har varit trogen i det lilla, jag skall anförtro dig mycket. Gå in till glädjen hos din herre.'
- ²⁴ Den som hade fått en enda talent steg också fram. 'Herre', sade han, 'jag visste att du är en hård⁵⁶ man, som skördar där du inte har sått och samlar in där du inte har strött ut⁵⁷.
- ²⁵ Jag var rädd⁵⁸ och gick och gömde din talent i jorden. Här har du vad som är ditt.'
- ²⁶ Hans herre svarade honom: 'Du är en slö och dålig⁵⁹ tjänare, du visste att jag skördar där jag inte har sått och samlar in där jag inte har strött ut.
- ²⁷ Då skulle du ha lämnat mina pengar till banken⁶⁰, så att jag hade kunnat få igen dem⁶¹ med ränta när jag kom.
- ²⁸ Ta nu⁶² ifrån honom talenten och ge den åt mannen med de tio talenterna⁶³.
- ²⁹ Var och en som har, han skall få, och det i överflöd, men den som inte har, från honom skall tas⁶⁴ också det han har.
- ³⁰ Kasta ut den oduglige tjänaren i mörkret där ute⁶⁵.' Där skall man gråta och skära tänder.

⁵² "Pålitlig" i NUB.

⁵³ "Lilla summa" i NUB.

⁵⁴ "Sätta dig över mycket" i SFB98 och SFB15.

⁵⁵ "Kom in och dela glädjen..." i NUB.

⁵⁶ Grekiskans σκληρός - hård, sträng (Morris 1992, 630).

⁵⁷ "Samlar ihop sådant du inte planterat" i NUB.

⁵⁸ "Därför vågade jag inte ge mig in i några affärer..." i NUB.

⁵⁹ "Ond och lat tjänare" i NUB, SFB98 skriver också "Du onde och late tjänare..." medan SFB15 föredrar "Du usle och late tjänare...". Jämför med KJV och ASV som har "Wicked and slothful...". "Slö" är grekiskans ὀκνηρόν som syftar på lättja eller brist på handlingskraft, att inte handla pga. rädsla (Morris 1992, 631). "Dålig" är grekiskans πονηρόν som innebär dålig eller usel, men som även kan syfta på en ond karaktär.

⁶⁰ Grekiskans τραπεζίταις som kan även innebära pengaväxlare, personer som växlade mellan valutor. Morris menar att dessa växlare även lånade ut pengar mot ränta och anledningen till att man i moderna översättningen använder begreppet "bank" (Morris 1992, 631).

⁶¹ I SFB98 och SFB15 finns här en betoning på herrens ägande; "... så att jag hade fått igen det som är mitt med ränta när jag kom."

⁶² "Därför" i SFB98 indikerar ett tydligt kausalt samband som saknas i de andra svenska översättningarna. Det speglar grekiskans οὖν som antingen kan tolkas kausalt eller vidareförande (se BDAG, s.v. οὖν).

⁶³ I 28b lyder NUB: "... och ge dem till mannen som tiodubblade sin penningsäck. Frasen "tiodubblade sin penningsäck" är en helt felaktig omskrivning av grekiskans δέκα τάλαντα ("tio talenter") – det var ingen tjänare som tiodubblade sin penningsäck.

⁶⁴ Det framtida passiva verbet indikerar att det är Gud som handlar. (Hagner 1995, 736).

⁶⁵ "Här utanför" i NUB, SFB98 och SFB15.

2.2 Synoptisk jämförelse

Liknelsen om talenterna i Matteus (25:14–30) har en motsvarighet i liknelsen om de tio punden i Lukas (19:11–27). I denna jämförelse analyserar jag de strukturella och kontextuella skillnaderna i liknelserna samt redogör för hypoteserna kring vilken liknelse som kan tänkas motsvara den mest ursprungliga liknelse Jesus berättade.

2.2.1 Kontexten för liknelserna

Matteusliknelsen inleds med ”Det blir nämligen som...” som med största sannolikhet syftar tillbaka till den föregående liknelsen om brudtärnorna som lyder ”Då blir det med himmelriket som...” (Matt 25:1a). Matteus har placerat sin liknelse *efter* Jesus intåg i Jerusalem men innan den sista måltiden och Jesus passion. Här finns liknelsen i en kontext av eskatologiska liknelser och utsagor som förut-säger människosönens kommande dom.

Kontexten för lukasliknelsen introduceras med att Jesus berättade liknelsen ”eftersom han var nära Jerusalem och de trodde redan nu att de skulle få se Guds rike komma” (Luk 19:11). Versen efter liknelsen (19:28) lyder ”Efter att han sagt detta så gick han framför dem upp mot Jerusalem.” Lukas har placerat liknelsen innan domen över Jerusalem och Jesus uttalande om den kommande tiden. Lukasliknelsen är vidare placerad i samband med att Jesus besöker tullindrivaren Sackaios. Orden ”För dem som hörde detta berättade han också en liknelse...” i Luk 19:11a inleder liknelsen och I. Howard Marshall menar att ”dem som hörde detta” med största sannolikhet syftar tillbaka på 19:10 då Jesus talar för den samlade gruppen hos Sackaios.⁶⁶ Joel B. Green håller med om detta men ställer sig även frågan om hur en framtida eskatologisk liknelse stämmer överens med att Jesus berättar för Sackaios att frälsningen har nått detta hus *idag* i Luk 19:9.⁶⁷

Båda liknelserna har Guds rike som tema, men medan Matteus liknelse finns i en eskatologisk kontext och samling av texter som talar om parusian, så verkar liknelsen i Lukas ha som främsta syfte att utreda ett samtida missförstånd kring Guds rike. Marshall menar att lärjungarna hade lärt sig att Guds rike redan var närvarande, och det var naturligt för dem att tro att fullbordan av detta rike nu skulle ske när Jesus gick in i Jerusalem. På så sätt kan Lukas ha förstått det som att Jesus berättade liknelsen med syfte att motverka dessa förhoppningar.⁶⁸

Så trots att båda liknelserna delar tema skulle dessa faktorer eventuellt kunna tyda på att evangelisterna hade skilda syften med liknelserna eller olika åsikt om vad Guds rike innebär.

⁶⁶ Marshall 1978, 700–701.

⁶⁷ Green 1997, 674.

⁶⁸ Marshall 1978, 700–701.

2.2.2 Liknelsernas likheter och skillnader

Strukturellt påminner de två liknelserna om varandra. De båda inleds med att en auktoritär figur delar ut pengar till sina tjänare innan en avresa (Matt 25:14–15, Luk 19:11–13). Efter en tid kommer deras mästare tillbaka för att göra räkenskaper med vad tjänarna har blivit betrodda (Matt 25:19, Luk 19:15). Två tjänare träder fram och redovisar den avkastning de gjort med sin mästares pengar och får ta emot beröm och belöning (Matt 25:20–23, Luk 19:16–19). Den tredje tjänaren presenterar sin mästares undanskömda pengar utan avkastning och kallar sin mästare hård (Matt 25:24–25, Luk 19:20–21). Mästaren responderar på tjänarens anklagelser och straffar honom sedan (Matt 25:26–30, Luk 19:22–26).

Trots denna liknande struktur finns tydliga skillnader. I lukasliknelsen är det tio tjänare som får förvalta pengar, medan endast tre av tjänarna kliver fram vid redovisningen. Det skiljer sig även i hur mycket pengar som delas ut: i Lukas rör det sig om en betydligt lägre summa på tio mina, och en mina motsvarar enligt France ungefär 100 denarer. För att jämföra är den lägsta summan som förvaltas i matteusliknelsen en talent som motsvarar ungefär 6000 denarer.⁶⁹ I Matteus får även tjänarna utdelning individuellt anpassad efter deras förmåga, vilket är en detalj som helt saknar motsvarighet i Lukas där istället tio pund delas ut till hela gruppen av tjänare, vilket gör det oklart hur mycket varje enskild tjänare får förvalta. I lukasliknelsen säger även kungen uttryckligen att pengarna ska användas till att ”göra affärer” (Luk 19:13). Detta är en detalj som saknas helt i Matteus där herren endast delar ut pengarna utan vidare instruktioner (Matt 25:15). Trots detta beskriver Matteus hur de första två tjänarna gör affärer med pengarna (Matt 25:16–17), emedan Lukas saknar en liknande beskrivning. Där berättas istället att tjänarna själv först vid redovisningen redogör för sina affärer (Luk 19:16; 18). Detta leder in på en annan knappt märkbar detalj; medan de två tjänarnas betoning i Matteus ligger på vad *de själva* har tjänat in (Matt 25:22; 24), betonar de två första tjänarna i Lukas istället hur *pengarna* som kungen gav dem har vuxit (Luk 19:16, 18). I Matteus så gräver den tredje tjänaren ner pengarna, medan i Lukas så gömmer han pengarna i en duk.

Den kanske allra största skillnaden mellan de båda liknelsernas struktur är det faktum att lukasliknelsen har ett narrativ om en tronanspråkare som löper parallellt med berättelsen om tjänarna som förvaltar pengar. Mästaren i matteusliknelsen benämns endast som ”herre” utan vidare bakgrund, medan han i Lukas är ”en man av hög börd”. Avresan i Luk 19:12 är med syfte att få ”kungavärdighet” och i 19:15 står det att han återvänder som kung. Detta narrativ bidrar med stoff som helt saknar motsvarighet i matteusliknelsen. I Luk 19:14 står det att mästarens landsmän hatade honom och ville inte ha honom som kung. Dessutom, i avslutningen i Luk 19:27, beordrar den nya kungen att de som inte vill ha honom som kung ska avrättas.

⁶⁹ France 2007, 953.

Detta narrativ saknas i Matteus liknelse och det finns inget som talar för att herren i liknelsen gör anspråk på en tron. Det finns inga vidare detaljer kring *var* eller *varför* herren reser iväg, och det verkar därmed inte vara något som Matteus anser vara relevant för liknelsens syfte.

2.2.3 Två hypoteser

Det finns två hypoteser till vad skillnaderna mellan de två liknelserna beror på. Den ena hypotesen går ut på att det kan röra sig om två olika liknelser som Jesus berättade vid två olika tillfällen, och att det därför har snarlika teman men skiljer sig i detaljerna.⁷⁰ Robert Farrar Capon spekulerar i dessa banor och menar att det nödvändigtvis inte behöver vara redaktörerna som står för skillnaderna mellan de två liknelserna, utan att dessa skillnader helt enkelt kan bero på att Jesus berättade två varianter av samma liknelse.⁷¹ Leon Morris menar att det är troligt att Jesus använde sig av en idé vid flera tillfällen, och att de båda liknelserna delar struktur men har egentligen olika syften. Matteusliknelsens syfte är att alla lärjungar har olika gåvor att förvalta, medan lukasliknelsen har som fokus att lära ut att alla lärjungar delar den grundläggande uppgiften att leva ut sin tro.⁷²

Den andra hypotesen innebär att det rör sig om en och samma ursprungskälla för de båda evangelierna. Anledningen till att de skiljer sig åt beror antingen på att evangelisterna själva som har lagt till eller tagit bort detaljer från Jesus ursprungliga liknelse för att tjäna sitt eget specifika syfte, eller – som Donald Hagner förespråkar – att liknelserna utvecklats parallellt i en ”Matteustradition” och en ”Lukastradition”.⁷³ Grant R. Osborne menar att det vanligaste synsättet åtminstone är att Matteus och Lukas källa går tillbaka på en och samma liknelse.⁷⁴

R. T. France hävdar, till exempel, att det rör sig om två skilda återberättelser från ett enda original men att det är svårt att uttyda deras relation till ”Q-källan”, som är en hypotetisk gemensam källa som de två evangelisterna kunde haft tillgång till. Matteus är antagligen närmast ursprungslikenelsen men har gjort en allegorisk tolkning av liknelsen och har på så sätt placerat den i en eskatologisk kontext och med eskatologiska teman. Lukas gjorde ett försök att sammanfläta två olika liknelser och även denna liknelse har en eskatologisk underton i och med dess placering i evangeliet innan intåget i Jerusalem.⁷⁵

⁷⁰ Morris 1992, 626; Capon 2002, 417.

⁷¹ Capon 2002, 417.

⁷² Morris 1992, 273–274

⁷³ Schultz 2007, 108; Hagner 1995, 733.

⁷⁴ Osborne 2010, 922.

⁷⁵ France 2007, 783–784.

Jag har valt att följa de flesta forskares linje att det är i huvudsak respektive evangelist som står för redaktionella skillnader mellan liknelserna och att det i grunden rör sig om en och samma liknelse.

2.2.4 Vilken liknelse är mest ursprunglig?

Om vi utgår från hypotesen att det rör sig om en och samma liknelse så blir följdfrågan vilken av dessa som isåfall bäst bevarat den ursprungliga liknelsen från den historiske Jesus.

Jeremias menar att antalet tjänare i Matteus bör vara mest lik den ursprungliga liknelsen, i och med att Lukas avslöjar sig genom att använda grekiskans ἄλλος (sv. ”den andre”) i 19:20 vilket vore märkligt att använda i en kontext där tio tjänare ingår. När det gäller summan av pengar som förvaltas finns det dock stor chans att det snarare är lukasliknelsen som är mest ursprunglig. Att de höga summorna av talenter som i matteusliknelsen benämns som små (Matt 25:21) skulle kunna vara en rest från en ursprunglig liknelse.⁷⁶ Jeremias drar slutsatsen att båda liknelserna har tydliga redaktionella delar för att de båda tolkats till att handla om en försenad *parusia*. Han tar ingen tydlig ställning till vilken liknelse som kan tänkas vara den mest ursprungliga men noterar att matteusliknelsen rör sig mellan världsliga ting och det gudomliga på ett sätt som lukasliknelsen inte gör, detta skulle kunna tala för att matteusliknelsen åtminstone har fler tillägg.⁷⁷

En princip inom redaktionskritiken säger att den mest ursprungliga texten tenderar innehålla färre detaljer i och med att det är mer rationellt för en redaktör att lägga till förklaringar snarare än att redigera ut detaljer.⁷⁸ Enligt denna logik bör man som forskare anta att Matteus bär på den mest ursprungliga liknelsen i och med att lukasliknelsen har mer narrativt stoff än liknelsen i Matteus.

En forskare som utmanar detta synsätt är Brian Schultz, som menar att *på grund* av de extra detaljer som finns i lukasliknelsen så bör denna liknelse anses vara den mest ursprungliga.⁷⁹ Schultz baserar denna hypotes på att tronanspråkar-narrativet i Lukasliknelsen bär på många likheter med den brutala härskaren Herodes Archelaos som var verksam kring år 4 e.Kr. Schultz menar att det är orimligt att denna detalj – att likställa en brutal despot med en Messiaskaraktär – skulle vara ett senare tillägg med tanke på att Lukasevangeliet skrevs ner en hel generation efter Archelaos död och efter att hans hemska gärningar var välkända. Det är därför mer rimligt att denna allegori är Jesus egen idé och därmed geografiskt och kontextuellt bunden till den plats och situation som Jesus berättade den i. När denna kontext inte fanns i åtanke vid nedtecknandet av liknelsen så redigerades detta narrativ bort.⁸⁰

⁷⁶ Jeremias 1954, 27–28.

⁷⁷ Jeremias 1954, 28.

⁷⁸ Mitternacht och Runesson (red) 2006, 183.

⁷⁹ Schultz 2007, 108.

⁸⁰ Schultz 2007, 113–117, 119–121, 125–126.

Nolland håller med om att detta narrativ antagligen härstammar från Jesus själv och det är en av anledningarna till att Nolland tror att tronanspråkarnarrativet ifrån början var en egen liknelse. Delvis av anledningen att den innehåller tillräckligt mycket narrativt stoff för att vara en koherent berättelse även utan narrativet om de tio punden. Den andra anledningen är att Nolland menar att djärvheten i att jämföra Jesus med en så grym figur som Archelos talar för att det inte är Lukas själv eller lukastraditionen som gjort ett tillägg, utan att detta narrativ härstammar från Jesus själv och antagligen från en annan liknelse han berättar.⁸¹

I slutändan stannar det vid olika teorier, och det är omöjligt att med full säkerhet utröna vilken av de två liknelserna som är den mest ursprungliga. Jag kommer i min fortsatta analys rikta fokus på matteusliknelsen, men hänvisar till lukasliknelsen där jag bedömer den vara relevant.

2.3 Litterär kontext

2.3.1 Den vida kontexten – Talet om tidens slut (Matt 24:1–26:2)

I den litterära kontexten i Matteusevangeliet är liknelsen om talenterna placerad i slutet, efter det att Jesus vandrat in i Jerusalem och innan Jesus passion.

Denna del består av det sista av fem tal som förekommer i Matteusevangeliet.⁸² Detta tal som brukar kallas ”talet om tidens slut” inleds med att Jesus berättar om templets kommande fall i 24:1–2. I resten av talet (24:3–26:1) svarar Jesus på lärjungarnas fråga om hans återkomst och tidens slut. Jesus gör utläggningar om de kommande katastroferna (24:7–12) men säger att den som håller ut ska bli räddad och att budskapet om ”riket” ska förkunnas (24:13–14). Detta följs av vidare beskrivningar av det som skall komma och uppmaningar till att inte lita till de ”falska profeterna” (24:15–24) samt beskrivningar av de tecknen som ska följa Människosonens återkomst (24:25–31). Tecknen jämförs sedan med fikonsträdets knoppning, men att det endast är Fadern som vet den exakta tiden (24:32–36). Efter detta följs en uppmaning till beredskap inför det som väntar (24:37–41) och liknelsen om en god och en dålig tjänares väntan på sin herres återkomst (24:42–51). Kapitel 25 inleds med liknelsen om de tio brudtärnorna (25:1–13), som sedan följs av vår text: liknelsen om talenterna (25:14–30). Kapitlet avslutas sedan med tal om Människosonens dom då människor ska åtskiljas som får från getter (25:31–46). Kapitel 26 inleds sedan med att Jesus avslutar sitt eskatologiska tal och berättar att Människosonen ska bli utlämnad och korsfäst (26:1–2). Efter detta följer passionsberättelsen.

Hill delar upp det eskatologiska talet i två delar där den första delen handlar om beskrivningar av de sista prövningarna i 24:5–31 och den andra delen handlar om att ”hålla ut till slutet” och har vaksamhet som tema. Denna vaksamhet menar han inte kännetecknas av en ”spänd förväntan” utan

⁸¹ Nolland 2005, 910–911.

⁸² Mitternacht och Runesson (red) 2006, 213.

av aktivt arbete i ens uppgifter. Matteus syfte med denna del och liknelserna är att förbereda de kristna på att vara trofasta under den obestämda tid som ligger framför.⁸³ Antagligen är denna undervisning tänkt att stävja apokalyptisk entusiasm, eller tankar om ett förutsägbart eller plötsligt slut.⁸⁴ Även France är inne på liknande spår och menar att liknelserna i kapitel 25 är tänkta att utöka åhörarens förståelse om vad innebär att vara "redo" inför de kommande händelserna. France menar att Gud inte vill ha en "sista minuten" omvändelse på grund av en varning, utan att lärjungarna ska leva i en konstant beredskap.⁸⁵

Hagner menar att det eskatologiska talet är konstruerat av många olika källor; texttraditioner liksom taltraditioner. Därmed finns det en risk att Matteus inte lyckats separera detta material bra nog, och att det finns material som i sitt ursprung inte tänkt att beröra eskatologi.⁸⁶ Av dessa anledningar menar Hill att i Matteus kontext handlar liknelsen om att vara redo inför parusian, men i sin ursprungliga sammanhang kunde liknelsen haft en annan betydelse.⁸⁷

2.3.2 Den snäva kontexten (Matt 25)

I den snäva kontexten ser vi att liknelsen om talenterna är placerad mellan liknelsen om brudtärnor 25:1–13 och människosönens kommande dom med orden om fåren och getterna i 25:31–46.

Liknelsen om brudtärnorna är en liknelse om himmelriket 25:1 där de tio brudtärnor går ut med sina facklor för att möta brudgummen. De alla tio somnar och deras facklor slocknar. De fem kloka har med sig olja medan de oförståndiga blir tvungna att ge sig iväg för att köpa ny olja. När de oförståndiga tärnorna kommer tillbaka är porten stängd, de vädjar till herren om att få komma in men han vill inte veta av dem. Liknelsen avslutas med förmaningen i 25:13: "Håll er därför vakna. Ni vet inte när dagen och timmen är inne."

Perikopen om människosönens kommande dom handlar om hur de rättfärdiga har fått "faderns välsignelse" 25:34 och får överta "riket" för att de tjänat herren när han var i nöd. De orättfärdiga döms för att de inte tjänat sin herre i nöd. Båda grupperna verkar frågandes inför när de skulle sett sin herre i nöd, och båda grupperna får också svar på att det som de gjort eller inte gjort för "de minsta", det har de också gjort eller inte gjort för herren 25:40, 45.

2.3.3 Jesus ursprungliga syfte

Om Jesus ursprungliga syfte med liknelsen var att undervisa om förberedelser för en parusia eller en eskatologisk dom går inte att säkert uttala sig om, men det finns mycket som talar för att detta är det

⁸³ Hill 1972, 316–317.

⁸⁴ Hill 1972, 318; Hagner 1995, 683–684.

⁸⁵ France 2007, 936.

⁸⁶ Hagner 1995, 683–684.

⁸⁷ Hill 1972, 328.

syfte Matteus har med liknelsen i och dess placering i evangeliet. Som jag redan nämnt är lukasliknelsen placerad i en annan litterär kontext i det motsvarande evangeliet. Om lukasliknelsen är den som är den mest ursprungliga skulle forskningen kunna argumentera för att det är Matteus som rent kronologiskt placerat liknelsen fel i Jesus verksamhet. Det är även viktigt att förstå att Jesus undervisade genom tal och att dessa tal till en början traderades muntligt, vilket skapar ytterligare komplikationer när det handlar om att isolera en ursprunglig liknelse om talenterna.

Brad H. Young spekulerar huruvida liknelsen från början kan ha handlat om lärjungarnas vardagliga liv, med tanke på att Jesus övriga verksamhet, enligt Young, är inriktad på att hjälpa människor och uppmana till efterföljelse av Gud.⁸⁸ E. Carson Brisson menar att Matteus förståelse av liknelsen är påverkad av hans närmaste gemenskapskrets, de levde alla samtidigt som Jesus och väntade på honom. Liknelsen är tänkt att undervisa om *hur* de skulle vänta.⁸⁹

2.4 Textens struktur

Vv. 14–15 Liknelsens ram: En man ska resa bort, anförtror tre tjänare fem, två respektive en talent och reser iväg.

Vv. 16–18 Två tjänare använder talenterna medan den tredje gräver ner dem.

Vv. 19 Tjänarnas herre kommer tillbaka och kräver redovisning.

Vv. 20–21 Den första tjänaren redovisar en fördubbling (5+5 talenter) och herrens ger beröm och uppmanar honom att ”Gå in till glädjen hos din herre”.

Vv. 22–23 Den andra tjänare redovisar en fördubbling (2+2 talenter) och herrens ger beröm och uppmanar honom att ”Gå in till glädjen hos din herre”.

Vv. 24–25 Den tredje tjänaren träder fram och anklagar sin herre för att vara hård och att det var av rädsla som han gömde sin talent.

Vv. 26–27 Herren responderar på anklagelserna och ursäkterna.

Vv. 28 Herren straffar den tredje tjänaren genom att beordra att talenterna ska tas ifrån honom.

Vv. 29 Ett ordspråk presenteras som handlar om att de som har ska få mer och de som saknar ska tas ifrån även det dom har.

Vv. 30 Herren beordrar att den tredje tjänaren skall kastas ut för att gråta och skära tänder.

2.5 Verstolkning

2.5.1 Vers 14–15

¹⁴Det blir nämligen som när en man skulle resa bort och kallade till sig sina tjänare⁹⁰ och lät dem ta hand om hans egendom.¹⁵ Den ene gav han fem talenter, den andre två, den tredje en, åt var och en efter hans förmåga. Sedan reste han därifrån.

⁸⁸ Young 1998, 84.

⁸⁹ Brisson 2002, 307.

⁹⁰ Grekiska δοῦλος. Kan även översättas till ”slav”.

Inledningen är anmärkningsvärd: ”det blir nämligen”. Nolland menar att detta grekiska γάρ, som översätts till ”liksom” eller ”för” men som i B2000 översätts till ”nämligen”, bör utifrån denna kontext indikera att inledningen inte refererar tillbaka till den föregående versen utan snarare till liknelsen om brudtärnorna⁹¹, vilket även France och Morris instämmer i.⁹² Liknelsen om brudtärnor inleds med ”Då blir det med himmelriket som...” (Matt 25:1b), därmed talar inledning till liknelsen om talenterna om att liknelsen också handlar om himmelriket eller Guds rike. Detta är ett tema som många av Jesus liknelser delar (Matt 13:24-30, 13:31-32, 13:33, 13:44, 13:45-46, 13:47-48, 18:23-35, 20:1-16, 22:2-14, 25:1-13).

”Tjänare” är Bibel2000:s översättning av det grekiska substantivet δοῦλος, ett ord vilket även kan översättas med ”slav”. Trots att slavar i den antika världen inte var fria att bestämma helt över sina liv eller att ge sin tjänst till någon annan än sin ägare, kunde de, enligt France, trots allt ha en hög status i hushållet. Under Jesus tid hade en slav möjlighet till ett ansvar som motsvarar en tjänsteman.⁹³ Det var därför inte orimligt att slavar blev anförtrodda stora summor pengar.

En talent är ingen bestämd summa utan en måttenhet som motsvarar ungefär 30 kilo silver eller annan metall. Å ena sidan hävdar Morris att det är svårt att uppskatta de exakta summorna som delas ut i och med att vi inte vet vilken metall det rör sig om och på grund av inflation.⁹⁴ Å andra sidan vidhåller France att en talent är värd ungefär 6000 denarer, och i och med att en denar uppskattas till ungefär en dagslön så innebär det att en talent motsvarade ungefär en halv livstids lön för en vanlig arbetare.⁹⁵ På liknande sätt menar Nolland att fem talenter räcker för att betala hundra arbetare under ett år,⁹⁶ Och David L. Turner hävdar sammalunda att en daglönare skulle behöva nitton år för att tjäna ihop en talent.⁹⁷ Oavsett detaljerna kring de exakta summorna så är faktumet att det handlar om otroligt höga summor det som är relevant för uttolkningen.

Genom historien har exegeter tänkt att talenterna är en stor nyckel till uttolkningen av liknelsen och därmed finns det en uppsjö med förslag om vad dessa talenter egentligen representerar. Osborne menar att talenterna antagligen är ”andliga gåvor” som Gud ger sitt folk, och även de som har en mindre förmåga i kyrkan, det vill säga färre talenter, ska använda dessa för Guds rike.⁹⁸ Jag redogjorde även tidigare för Barron som menar att talenterna är en bild för tyngden av Guds nåd.

⁹¹ Nolland 2005, 1013.

⁹² France 2007, 953, Morris 1992, 627.

⁹³ France 2007, 705-706, Osborne 2010, 923.

⁹⁴ Morris 1992, 626.

⁹⁵ France 2007, 705-706.

⁹⁶ Nolland 2005, 1014.

⁹⁷ Turner 2008, 600.

⁹⁸ Osborne 2010, 924.

Gregorius den store gör också en allegorisk tolkning och påstår att talentera representerar de olika mänskliga sinnena.⁹⁹

Jag anser dock att frågan om vad talentera står för mynnar endast ut i godtyckliga spekulationer i slutändan. Det räcker att förstå talenteras roll i liknelsen – dyrbara gåvor givna av herren för att förvaltas – för att kunna göra en fullgod tolkning av liknelsen. Det intressanta för liknelsens uttolkning ligger inte i vad talentera representerar utan i hur de förvaltas och varför.

Samma sak gäller vad som menas med att tjänarna var och en tar emot ”efter sin förmåga”, vilket är en mening som lett till att många teologer hamnat på sidospår för att försöka förklara varför tjänarna får olika stora summor eller vad dessa förmågor innebär. Även här anser jag att det är mer fruktbart att försöka förstå syftet med det som sägs till åhörarna: att herren har kännedom om sina tjänare och att ingen av dem får mer pengar än de är kapabla att hantera. Det är därmed ingen godtagbar ursäkt för någon av tjänarna att förvaltandet av talentera skulle vara en för krävande ansvarsuppgift.

Vidare säger liknelsen inte vart eller varför herren reste därifrån. Det är på så sätt inte destinationen eller motivationen till resan som är intressant, utan det faktum att herren är borta och återkommer. Herzog II kommenterar att det faktum att herren ens kan resa, eller väljer att resa, måste utifrån en antik social kontext måste innebära att han är en förmögen herre, vilket redan antytts då han delat ut åtta talenter.¹⁰⁰

Dessa stora summor bör enligt Herzog II även indikera att det inte rör sig om något moralistiskt ”test” som vissa teologer framhåller. Det är alldeles för mycket pengar som herren riskerar att förlora för att det skulle handla om ett test, och att tjänarna får hantera dessa stora summor är en indikation på att de redan har sin herres tillit.¹⁰¹

Jag håller med om att det finns många indikationer på att det inte rör sig om ett moraliskt test. Däremot skulle det kunna vara så att det handlar om ett test av tjänarnas tillit till sin herre. Jag menar att det är åtminstone det som utvärderas senare i liknelsen. Precis som Herzog II anser jag att det finns indikationer på att herren redan litade på sina tjänare, och herrens besvikelse beror på att tilliten inte var ömsesidig hos den tredje tjänaren.

⁹⁹ Gregorius den store, *Homiliae XL in evangelia* 9.1 i ACCSNT, 223.

¹⁰⁰ France 2007, 951.

¹⁰¹ Herzog II 1994, 159.

2.5.2 Vers 16–18

¹⁶Den som hade fått fem talenter gav sig genast i väg och gjorde affärer med dem så att han tjänade fem till.¹⁷Den som hade fått två talenter tjänade på samma sätt två till.¹⁸Men den som hade fått en talent gick och grävde en grop och gömde sin herres pengar.

Som på en signal ger sig tjänaren ”genast” iväg och gör affärer med talenterna. Herren gör det inte tydligt att talenterna skulle användas till affärer utan att de endast skulle ”tas hand om” (25:14). De två första tjänare som gör affärer med pengarna tolkar därmed sin herres åsikt kring hur dessa gåvor bäst tas hand om. Trots sina olika antal talenter har de två första tjänarna samma tillvägagångssätt och får båda en lika hög procentuell avkastning på sina talenter. Än en gång ser vi hur detaljer utelämnas och det sägs inget om *vilka* affärer som tjänarna gör; endast det faktum att talenterna kommer i bruk och ger avkastning nämns.

Den siste tjänaren, som endast fått en talent, väljer att göra något helt annat. Han har tagit emot lika få instruktioner som de andra och även han har blivit tvungen att tolka sin herres syfte. Han saknar dock samma omedelbara förståelse av sin herre som de andra tjänarna och gräver istället ner talenten. I antiken var detta något som gjordes när man säkert ville bevara pengar.¹⁰² Brisson skriver att den som gräver ner pengarna även blir frikänd från ansvaret om de skulle bli stulna. Han menar att den tredje tjänaren agerar med väldig försiktighet, men väl inom lagen och rimlighetens gräns.¹⁰³

I och med att tjänarna blir tvungna att tolka herrens motiv så menar jag att en stor betoning i denna liknelse därmed ligger på tjänarnas förståelse av herrens karaktär och motiv. Nedgrävningen av talenten skulle på så sätt kunna handla om rädsla som tjänaren själv hävdar, men rädsla som har en rot i okunskap om sin herres karaktär. Tjänaren känner inte sin herre och är därmed rädd för honom, han känner inte sin herres motiv och därmed gräver han ner talenterna och garderar sig genom att åtminstone ”göra rätt” och därmed friskriva sig från juridiskt ansvar om de skulle bli stulna.

2.5.3 Vers 19–23

¹⁹Efter lång tid kom tjänarnas herre tillbaka och krävde redovisning av dem.²⁰Den som hade fått fem talenter kom och lämnade fram fem till och sade: ’Herre, du gav mig fem talenter. Här är fem till som jag har tjänat.’²¹Hans herre sade: ’Bra, du är en god och trogen tjänare. Du har varit trogen i det lilla, jag skall anförtro dig mycket. Gå in till glädjen hos din herre.’²²Den som hade fått två talenter kom fram och sade: ’Herre, du gav mig två talenter. Här är två till som jag har tjänat.’²³Hans herre sade: ’Bra, du är en god och trogen tjänare. Du har varit trogen i det lilla, jag skall anförtro dig mycket. Gå in till glädjen hos din herre.’

¹⁰² Morris 1992, 628; France 2007, 540.

¹⁰³ Brisson 2002, 309.

Exakt hur lång tid herren är borta står inte angivet utan endast ”en lång tid”, och än en gång är det onödigt att spekulera alltför mycket i detaljer som utelämnas. Vi behöver inte anta att det utelämnas information som är relevant för uttolkning av liknelsen.

Att herren kräver en redovisning av sina tjänare kan tyckas lite märkligt när de inte fått några mer specifika instruktioner än att ”ta hand om pengarna”. Som åhörare skulle man kunna ledas till att tro att herren endast vill titta till sin förmögenhet och se till att tjänarna inte spenderat eller förskingrat dessa ofantligt stora summor.

Den förste tjänaren ger tillbaka hela avkastningen utöver det som tillhörde hans herre. Herzog II och Ukpong menar att denna otroligt höga avkastning är ett bevis för tjänaren agerat i kriminella affärer och att herren som uppmuntrar detta handlande är korrupt.¹⁰⁴ Denna slutsats är dock inget som övertygar mig i och med att liknande hyperboler återkommer i andra liknelser Jesus berättar. I Matt 18:21-34 är en tjänare skyldig en kung tio tusen talenter, och med tanke på att en talent uppskattas till en daglönares hela livslön så rör det sig om en fantasisumma som inte kräver någon vidare rimlig förklaring eller ekonomisk bokföring. Utifrån summan ska åhöraren förstå att det rör sig om en skuld som är orimlig att betala igen, och detsamma torde gälla här, dvs. det rör sig om en medveten hyperbol som används för att indikera hur otroligt förmögen och givmild herren är, och att dessa gåvor förvaltade i tillit till sin herre ger lika mycket igen.

Liknelserna talar inte om *hur* tjänaren drog på sig en sådan stor skuld i Matt 18:23–34 eller *hur* tjänarna gjorde avkastning på sina talenter. Jag anser det orimligt att dra så långtgående slutsatser som att det rör sig om en exploaterade markägare utifrån detaljer som utelämnas. Det enda som är relevant för liknelsen och dess uttolkning är att en stor avkastning gjordes när talenterna kom i bruk.

En intressant skillnad mellan Matt 25:20 och Luk 19:16 som Nolland noterar är att i Matteus finns det en betoning på tjänarens förtjänst i avkastningen på pengarna. I Lukas står det istället ”Herre, *ditt* pund har gett tio pund i vinst.” (min kursivering), och därmed betonas istället pengarna i sig samt herren som delade ut dem.¹⁰⁵

Herren säger att tjänarna varit trogna i ”det lilla”, men fem talenter är verkligen inte en ”liten” summa. Jag redogjorde tidigare för Jeremias som menade att detta kan vara en rest från en ursprunglig liknelse och även Nolland talar om samma teori.¹⁰⁶ Morris menar att denna detalj snarare har ett syfte i liknelsen att påvisa hur otroligt förmögen herren är som kallar en så stor summa för ”liten”.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Herzog II 1994, 161; Ukpong 2012, 191.

¹⁰⁵ Nolland 2005, 1016.

¹⁰⁶ Nolland 2005, 1016–1017.

¹⁰⁷ Morris 1992, 629.

Den andre tjänaren får exakt samma beröm, trots det lägre resultatet; en detalj som jag menar skvallrar om att det inte är kvantiteten på talenter eller avkastning som är det viktiga i liknelsen utan relationen till uppgiften och herren. France och Hill noterar intressant nog att för ett utfört arbete och väl förvaltad ansvar så är inte belöningen frihet från arbete eller tjänarskap, utan snarare ännu mer arbete och ansvar.¹⁰⁸ Detta är något som jag menar vidare stärker min teori.

Som tidigare nämnt menar Nolland att det inte var ovanligt för en tjänare att anförtros pengar, dock menar han att detaljen med lovprisningen efter ett avslutat uppdrag ter sig lite märklig. Frasen ”gå in i glädjen hos din herre” är ännu mer chockerande, och antyder snarare en ”fader- och son-relation” än en ”herre och tjänare relation”, och påminner om relationen mellan fader och son i liknelsen om den förlorade sonen i Luk 15:11-32.¹⁰⁹ Lukasliknelsen har dock ingen motsvarighet till denna fras om en belöningen att få ”gå in i glädjen”, och istället utlovas att tjänarna ska få härska över olika antal städer (Luk 19:17–19).

Brisson skriver att verbet εἰσελθε¹¹⁰ och substantivet χαράν¹¹¹ i detta sammanhang för med sig en viss eskatologisk ton. Verbet används vanligtvis i sammanhang där en person bjuds in till Guds rike eller att regera med Gud (Matt 5:20, 7:13; 21, 19:23). Substantivet har sin motsvarighet i hebreiskans מְשֻׁלָּם¹¹² vars mest betydelsefulla användning säger Brisson är i samband med Guds närvaro hos Israel folk i den sista tiden (Ps 14:7; Jes 9:3; Sak 2:10-11).¹¹³

2.5.4 Vers 24–25

²⁴Den som hade fått en enda talent steg också fram. ’Herre’, sade han, ’jag visste att du är en hård man, som skördar där du inte har sått och samlar in där du inte har strött ut.’²⁵Jag var rädd och gick och gömde din talent i jorden. Här har du vad som är ditt.’

Den siste tjänaren kommer fram, och inleder med en ursäkt. Han påstår sig känna sin mästare. En girig och orättvis herre, som exploaterar och utnyttjar andras arbete. Hagner påpekar att inledningen av responsen från den tredje tjänaren skiljer sig från de andra två. De andra börjar sin redovisning genom att referera till vad herren gett dem, medan den tredje tjänaren inleder sin redovisning med ursäkter.

Lane C. McGaughy menar att liknelsen når sitt klimax sker i vers 24b och 25, och är den kärna som Jesus bildade liknelsen kring. McGaughy menar att ursäkten är tydligt formulerade och kan ha sitt ursprung i en post-exilsk kontext där det judiska folket kände sig övergivna av Gud. Ursäkten

¹⁰⁸ France 2007, 954–955; Hill 1972, 329.

¹⁰⁹ Nolland 2005, 1016–1017.

¹¹⁰ Grekiska. ”Gå in” eller ”gå ut”. Göra entré.

¹¹¹ Grekiska. ”Glädjen”.

¹¹² Transkriberat *šimḥā*

¹¹³ Brisson 2002, 308.

innehåller en anklagelser gentemot en hård och sträng Gud, vilket även återkommer som tema i Jobs bok och Psaltaren.¹¹⁴ McGaughy menar att Jesus på så sätt plockar upp detta tema av bitterhet inför en Gud som övergivit sitt folk till att i sin kontext bli en kritik mot den rabbiniska uppfattningen att Israels uppgift är att förvalta genom att hålla traditionen intakt och orörd.¹¹⁵ McGaughy menar vidare att den tredje tjänarens förvaltade talenten genom att bevara den intakt är något som samtida judar potentiellt skulle sympatiserat med.¹¹⁶ Israels kallelse är att bevara Torah och den tradition som Gud gav Mose fram till att Herrens dag inträffar då Gud återupprättar sitt utvalda folk i Sion. De samtida judarna skulle potentiellt sympatisera med tjänarens som handlade ”rätt” endast för att sedan bli chockade över att han straffas trots detta.¹¹⁷

George O. Folarin hävdar att nedgrävandet av talenterna inte handlar om rädsla utan är tänkt att vara en icke-våldsam protest mot den ogudaktiga ordningen i världen. Den tredje tjänaren visste att hans herre var hård, trots det så konfronterade han honom och fick lida för sina övertygelser. Han var en radikal motståndare som vägrade att samarbeta med sin herre genom att exploatera andra.¹¹⁸ Jag frågar mig dock varför en socialt aktivistisk tjänare skulle peka på rädsla som ett skäl för sitt handlande? Utifrån denna tolkning så skulle protesten mynna ut i ingenting; i slutändan straffas den tredje tjänare och förlorar sin talent och ingen finns där att vittna om denna motståndshandling.

2.5.5 Vers 26–27

²⁶Hans herre svarade honom: 'Du är en slö och dålig tjänare, du visste att jag skördar där jag inte har sått och samlar in där jag inte har strött ut. ²⁷Då skulle du ha lämnat mina pengar till banken, så att jag hade kunnat få igen dem med ränta när jag kom.

Här beskriver herren tjänaren som ”slö” och ”dålig”. Herren verkar på så sätt inte instämma i att det var rädsla som motiverade den tredje tjänaren utan helt andra kvalitéer. Intressant är att herren till en början verkar bekräfta tjänarens beskrivning av honom, men Osborne påpekar att vi inte nödvändigtvis behöver tolka det som att herren håller med tjänarens beskrivning av honom, utan det faktum att han repeterar tjänarens ord kan även förstås som sarkastisk upprepning med tanke på att herren bemöter dessa argument i nästa vers.¹¹⁹ Craig A. Evans menar vidare att herrens poäng är enkel: om tjänaren nu visste vilken herre han hade så varför agerade han inte utifrån denna kunskap?¹²⁰ Herren menar här att om han nu ”skördar där han inte sått” så borde tjänaren satt in pengarna på banken

¹¹⁴ McGaughy ger exempel på Job 4:14, 10:16, 23:13-17 och Ps 119:120. McGaughy 1975, 244–245.

¹¹⁵ McGaughy 1975, 246.

¹¹⁶ McGaughy 1975, 243.

¹¹⁷ Hill 1972, 238.

¹¹⁸ Folarin 2008, 103.

¹¹⁹ Osborne 2010, 927.

¹²⁰ Evans 2012, 420.

åtminstone. Herren ifrågasätter på så sätt tjänarens motiv bakom att gömma talenten. Brisson pekar på detta hål i tjänarens resonemang; om han nu såg sin herre som krävande borde han inte riskerat mer för att få avkastning?¹²¹

Att herren föreslog en insättning på en bank menar jag stödjer tanken på att det inte är mängden avkastning som är en del i ett troget tjänarskap, för en insättning på en bank kan omöjligen ge hundra procent i avkastning som det till en början verkade som att herren krävde. Vidare är det värt att notera att insättningar på en bank och att ta ut ränta är enligt Torah (5 Mos 5:29) något som är förbjudet, vilket även pekar på att det inte heller är rätt moral som är herrens syfte. Nolland menar att förslaget om att sätta in talenten på en bank innebär att herren accepterar att tjänaren är rädd, vilket innebär att det inte är för hans rädsla som han bestraffas i vers 28 och 30.¹²² En insättning på en bank var ett riskfritt alternativ om tjänaren hade varit rädd, och om tjänaren agerade utifrån sin beskrivning om att herren endast brydde sig om avkastning, men nu menar Nolland att han anledningar avslöjas som ursäkter, och därmed handlade han av lättja.¹²³ Även här menar jag att lättja och rädsla är det ytliga tecken som visar att tjänaren i slutändan saknade kännedom och tillit till sin herre. Om tjänaren levde i tillit till en herre som han ansåg var barmhärtig och god så skulle han inte vara rädd för att risken att förlora talenten eller gjort det minsta möjliga för att inte bli straffad.

2.5.6 Vers 28

²⁸Ta nu ifrån honom talenten och ge den åt mannen med de tio talenterna.

Den förste tjänaren bör inte längre äga tio talenter, i och med att han lämnade fram sina talenter inför sin herre i vers 20. Vers 28 kan på så sätt avslöja att den första tjänaren fick behålla de pengar han först fick ta emot att förvalta, och även de som han gjorde avkastning på, utöver belöningen att ”gå in i glädjen hos sin herre”. Även France är konfunderad över denna detalj och undrar om de tio talenter ingår i den förste tjänarens belöning.¹²⁴

Att det är den som redan har så mycket som tar emot den siste tjänarens talent kan verka orättvist. Varför delas den åtminstone inte mellan den förste och den andre tjänaren? En del teologer menar att denna detalj har som syfte att undervisa om rättvisa i Guds rike. Young menar att det ”gudomliga rättvisesystemet” inte är konsekvent med det mänskliga sättet att förstå rättvis ersättning.¹²⁵ McGaughy påpekar i liknande tankegångar att den tredje tjänaren i liknelsen inte straffas på grund av

¹²¹ Brisson 2002, 309.

¹²² Nolland 2005, 1018.

¹²³ Nolland 2005, 1018.

¹²⁴ France 2007, 956.

¹²⁵ Young 1998, 85.

omoral, utan *trots* rätt moral.¹²⁶ Jag menar att det är krockarna mellan Guds principer och de mänskliga förväntningarna i liknelsen som vi ska leta efter för att förstå hur denna liknelse kan vara en jämförelse med Guds rike.

2.5.7 Vers 29

²⁹Var och en som har, han skall få, och det i överflöd, men den som inte har, från honom skall tas också det han har.

Hela vers 29 är ett typ av maxim, eller ett slags ordspråk, som finns med tidigare i Matteus 13:12.¹²⁷ Det ska förstås som ett ”flytande logion” enligt Nolland, och är ett slags förtydligande av evangelisten snarare än en del av Jesus ursprungliga liknelse.¹²⁸ Även France instämmer i att detta antagligen är en evangelistens tillägg och inte herrens egen röst.¹²⁹ Snodgrass skriver att detta talesätt även återfinns i det apokryfiska Tomasevangeliet 41.¹³⁰ Vidare bevis för att det är redaktörens verk är att denna del saknas helt i lukasliknelsen.

Evans menar att denna vers är väldigt talande för hur den tidiga komuniteten kring Matteus förstod denna liknelse. Evans spekulerar i att detta ordspråk i sin ursprungliga kontext varit en beskrivning av de världsliga ledarnas egoistiska styre som lärjungarna inte skulle efterlikna, men i den tidiga matteustraditionens kontext blir det en varning för de som tänker att herrens verksamhet inte ska tas på allvar.¹³¹

Det verkar uppenbart utifrån ordspråkets placering att 29b är tänkt att syfta på den tredje tjänaren. Det kan dock argumenteras för att detta i så fall är en felaktig beskrivning; den tredje tjänaren hade den talent han fått att förvalta av herren, och det var även den som togs från honom. Nolland spekulerar i att det som ordspråket säger är att rätt attityd till sin herre är det som saknades.¹³² Ett annat sätt att se på det är att tjänaren förlorade en talent som han aldrig ägde, den var herrens, och därmed stämmer denna beskrivning in på honom. Utifrån ett sådant perspektiv så kan dock 29a inte syfta på de andra två tjänarna, de ägde sina talenter till samma grad som den tredje. Jag menar därmed att ordspråkets relevans i liknelsen är högst oklar.

Hagner menar att åhöraren ska förstå att Gud är det handlade subjektet, och på så sätt är den som både delar ut och tar igen. Hagner menar att denna vers understryker det som är den

¹²⁶ McGaughy 1975, 240.

¹²⁷ Hagner 1995, 736.

¹²⁸ Nolland 2005, 1019.

¹²⁹ France 2007, 934.

¹³⁰ Snodgrass 2008, 521.

¹³¹ Evans 2012, 421.

¹³² Nolland 2005, 1019.

underliggande lärdomen i liknelsen; att trofasthet bidrar till mer välsignelse, medan trolöshet innebär en förlust även av den första välsignelsen.¹³³

2.5.8 Vers 30

³⁰Kasta ut den oduglige tjänaren i mörkret där ute.' Där skall man gråta och skära tänder.

Om det inte var nog med att tjänaren straffades i vers 28 så blir han straffad igen i vers 30. Herzog II menar att denna märkliga detalj tillsammans med det sista straffets märkliga placering i liknelsen talar för att även vers 30 kan vara redaktörens verk.¹³⁴ Han menar vers 30 tillsammans med vers 19a och herrens ord om att "gå in i din herres glädje" har gjort att liknelsen förstås som en eskatologisk liknelse som handlar om den försenade parusian. Herzog II påpekar att Matteus har en tendens att relatera etik till eskatologi.¹³⁵ Både vers 29 och 30 bör på så sätt förstås som tillägg för den eskatologiska kontext som Matteus placerar liknelsen i.¹³⁶

Likaså ifrågasätter Jeremias att vers 30 skulle vara ursprunglig. Versen saknar en motsvarighet i lukasliknelsen, och förutom det dubbla straffet så är det plötsliga bytet av miljö från rent världsliga ting till eskatologi en märklig brytning.¹³⁷ Jeremias säger att 25:21, 23 och 30 ger intrycket av att det inte rör sig om en världslig handelsman som talar utan snarare en återkommen Kristus som dömer i världen vid tidens slut. Detta eskatologiska särdrag stämmer inte överens med liknelsens övriga situation som berör det världsliga när det också delas ut ett "helvetesstraff" utöver straffet i 25:28. Jeremias menar alltså att dessa detaljer, som också speglar Matteus stilistiska särart, måste vara redaktionella inslag.¹³⁸ Han ser bland annat likheter med avslutningen på liknelsen om bröllopfesten som också har ett liknande abrupt avslut (Matt 22:11-13). Detta avslut menar han är avvikande från resten av liknelsen karaktär och är snarare typiskt för Matteus själv, som tyder på en vilja att tolka liknelsen utifrån den samtida kontexten.¹³⁹ Brisson instämmer och påpekar att "kastas ut i mörkret" och "skära tänder" är dramatiska bilder som Matteus är särskilt förtjust i att använda sig av för att tala om något typ av eskatologiskt straff. Exempel på detta ser vi även i Matt 8:12, 13:42, 22:12 och 24:51.¹⁴⁰

Nolland utmanar dessa teorier och menar att det finns en chans att Jesus trots allt kan ha berättat den ursprungliga liknelsen i en eskatologisk kontext. Syftet skulle isåfall vara att tala om Guds kommande rike och att herren i liknelsen är en bild för Gud själv.¹⁴¹ På så sätt menar Nolland att trots att

¹³³ Hagner 1995, 736.

¹³⁴ Herzog II 1994, 150–151.

¹³⁵ Herzog II 1994, 151.

¹³⁶ Herzog II 1994, 155.

¹³⁷ Jeremias 1954, 60.

¹³⁸ Jeremias 1954, 27–28.

¹³⁹ Jeremias 1954, 80.

¹⁴⁰ Brisson 2002, 308.

¹⁴¹ Nolland 2005, 1013.

riskerna är stora att matteusliknelsen i tidiga kristna kretsar gjort Herren till en bild för Jesus som den återkommande Människosonen, så innebär det *inte* att den naturliga slutsatsen är att liknelsen bör placeras utanför en eskatologisk kontext.

Jag tycker det är en viktig distinktion som Nolland gör. Även om jag håller med de föregående teologerna om att bevisen om redaktionella tillägg är starka, så finns det mycket som talar för att det eskatologiska temat är närvarande i Jesus undervisning oavsett Matteus redaktionella motiv.

Nolland menar vidare att vers 30 ska förstås som ett tydligt avslut för liknelsen som fördömer den sista tjänarens väntan på sin herre och som tydligt kontrasterar dennes belöning mot de andra två tjänarnas utvidgade ansvar och del i Guds rike. I liknelsen om en god och en dålig tjänare i 24:45-51 och i liknelsen om brudtärnorna i 24:1-13 finns det även en liknande kontrast där de som väntar i beredskap får ta del i Guds rike, medan de som inte väntat in sin herre på rätt sätt inte heller får ta del i ett vidare ansvar eller vara med på bröllopfesten. Nolland menar att läsaren utifrån avslutningen på liknelsen om talenterna ska påminnas om de andra två liknelserna i kontexten som berör temat om en god beredskap i väntan på att "Herren" ska komma tillbaka.¹⁴²

¹⁴² Nolland 2005, 1019

Kapitel 3: Sammanfattning och slutsats

3.1 Liknelsen som en Jesus tradition

Som jag nämnt så är det svårt att urskilja och frilägga en tydlig Jesustradition och därmed en ursprunglig Jesus liknelse. Det finns dock vissa teman i liknelsen om talenterna som återkommer i evangeliet i stort samt i den motsvarande liknelsen i Lukas, och på så sätt finns det även goda skäl att anta att dessa delar och syften även var en del av den ursprungliga liknelsen som Jesus berättade.

Den relativt säkra slutsatsen vi därmed kan dra är att liknelsen i sin ursprungliga kontext var ämnad att på något sätt kommentera Guds rike och lärjungaskap. Jag kan inte utesluta att den eskatologiska tematiken och parusia kunde varit en del av Jesus ursprungliga liknelse, men det finns också en möjlighet att detta endast är en del av Matteus bearbetning.

3.2 Liknelsen utifrån Matteus

Det finns mycket som tyder att på att liknelsen utifrån sin inledning och dess kontext i Matteusevangeliet är tänkt att kommentera Guds rike. Vad Guds rike innebär för Matteus är kopplat till hur ett troget lärjungaskap i väntan på Jesus återkomst ser ut. Detta baserar jag på att liknelsen om talenterna placeras tillsammans med en liknelse med liknande teman om förberedelse, och i en eskatologisk kontext som berör frågor kring världens slut och den kommande domen. Som flera exegeter påpekat kan det vara så att de tidiga kristna och kommuniteten kring Matteus inväntade Jesus återkomst, parusia, och denna liknelse kan ha spelat en roll i att förklara hur ett gott lärjungaskap ser ut under denna väntan.

Som jag presenterat så finns det dock en stor mängd belägg för att de eskatologiska temana i liknelsen möjligtvis är Matteus egna verk. Jag tycker att resultaten av den redaktionella kritiken som bland annat Brisson, Herzog II och Jeremias fört fram är övertygande och även bör tas på allvar i en uttolkning. Jag lutar på så sätt även själv åt att stora delar av liknelsen antagligen är påverkad av Matteus och de tidiga kristnas motiv, situation och samtid. Jag ser hur många uttolkningar betonar verserna med en potentiell redaktionell prägel när de gör slutsatsen att syftet med liknelsen är Jesus återkomst i den yttersta tiden. Jag är på så sätt inte helt bekväm med att göra en uttolkning som säger att liknelsens syfte är att kommentera Jesus försenade återkomst.

Vidare är det viktigt att tillägga är dessa spekulationer berör specifikt liknelsens om talenternas eskatologiska teman. Detta innebär inte att vi därmed kan tillskriva Matteus alla eskatologiska teman i hans evangelium som om de inte varit en del av Jesus undervisning. Eskatologin är inte

okaraktäristiskt för Jesus, men samtidigt ställer jag mig skeptisk till att Jesus ursprungliga syfte med just *denna* liknelse är en eskatologisk varning eller en kommentar kring en försenad parusia. Jag är alltså inte helt bekväm med en tolkning av liknelsen som drar för långtgående slutsatser angående eskatologin, men i och med risken att mina slutsatser ska urarta i subjektiva spekulationer så har jag i min egen uttolkning inte lagt så stor vikt vid den tematiken.

Jag anser vidare att det vore naivt att tro att liknelsen bortsett från eskatologiska tillägg helt går tillbaka på den historiske Jesus. Vi omöjligen kan veta innehållet och kontexten av liknelsen när Jesus berättade den ursprungligen. Även om jag på många sätt ställer mig utanför vidare resonemang gällande de eskatologiska temana i liknelsen så anser jag att det dock går att göra några övergripande slutsatser kring en tolkning oberoende av vilken kontext den ursprungligen berättades i.

3.3 Min uttolkning

3.3.1 Guds rike

Det centrala temat som bearbetas i liknelsen är Gudsriket. Detta bekräftas i och med inledningen som refererar tillbaka till liknelsen om brudtärnorna i 25:1–13, som uttryckligen berör Guds rike. Vidare så talar även den motsvarande lukasliknelsen om att syftet för liknelsen är att bemöta missförstånd om Guds rike (Luk 19:11).

I Matteusevangeliet undervisar Jesus om Guds rike genom att berätta liknelser (Matt 13:24–30, 13:31–32, 13:33, 13:44, 13:45–46, 13:47–48, 18:23–34, 20:1–16, 21:33–41, 22:2–14 och 25:1–13). På grund att det är ett tema som även återkommer i de andra evangelierna så kan vi med största sannolikhet anta att det har en grund i Jesustraditionen oberoende av Matteus. Jag menar därmed att en tolkning av liknelsen som är trogen Matteus och Jesus ursprungliga syfte har Guds rike och dess karaktär som sitt centrala fokus.

3.3.2 Gud är ”herren”

Utifrån Jesus andra liknelser där Gud jämförs med någon typ av auktoritet eller markägare (Matt 13:24–30, 18:23–34, 20:1–16, 21:33–41, 22:2–14) kopplat med det faktum att herren är den agerande auktoriteten i en liknelse som ytterst handlar om Guds rike så är det rimligt att tolka herren i liknelsen som en bild för Gud själv.

Många teologer som är kritiska till att herren är en bild för Gud menar att det snarare är tänkt att liknelsens åhörare skulle sympatisera med den tredje tjänaren. Denne tjänare skulle då vara en moralisk förebild att efterfölja. I och med att jag anser att liknelsens främsta syfte är att tala om Guds

rike, så är jag dock skeptisk till att liknelsen skulle ha ett sådant moraliskt ärende. Dock håller jag med om att den tredje tjänaren är en figur som åhörarna kan tänkas sympatisera med, men denna sympati bidrar – som tidigare nämnt – till att chocka åhörarna då han inte får den belöning som är ”rättvis” trots att han bevarat talenten orörd.

Om nu Guds rike är ett huvudtema i liknelsen måste vi som tolkare förstå hur herren i liknelsen agerar, för att förstå vad den vill säga om riket och hur Gud regerar i detsamma.

3.3.3 Lärdomar i krockarna

Utifrån min analys är jag övertygad om att liknelsen når sin kulmen där åhörarna eller karaktärerna kommer i konflikt med den auktoritära personen i liknelsen. Här ligger de mest intressanta lärdomar för åhörare och tolkare. Jag håller alltså med Jeremias om att det finns goda skäl att tro att Jesus använder sina liknelser som redskap för att chockera eller gå i polemik med sina åhörare i syfte att undervisa. Den ”chockerade kulmen” i liknelsen om talenterna inträffar när den tredje tjänaren står inför räkenskap och konfronteras av sin herre. I min tolkning står den tredje tjänaren för det mänskliga perspektivet och dess förväntningar, medan liknelsens herren står för Gud och hans rikes principer. Lärdomen kring Gud och Gud rikes karaktär finns i denna krock med det mänskliga riket.

En sådan krock är att den tredje tjänaren bestraffas trots att han inte gör något fel. Som flera kommentatorer påpekat, så var nedgrävning av pengar en legitim försäkring i antiken. En annan krock sker när herren i liknelsen föreslår att tjänaren istället för att ”göra rätt för sig” skulle gjort något så moralisk tvivelaktigt som att handla med en bank. Ytterligare en krock är det anmärkningsvärda i att den tredje tjänarens talent ges till den som redan har tio. Borde den inte delats upp mellan de två trogna tjänarna? Varför ska den som redan har så mycket få ännu mer? I Luk 19:25 så protesterar till och med tjänarna över detta faktum.

Om vi vill förstå lite mer vad Matteus, och i förlängningen Jesus, vill säga om Guds rike utifrån liknelsen om talenterna så menar jag att vi bör titta närmare på hur de situationer som de mänskliga förväntningarna om vad rättvisa och tjänarskap innebär skapar friktion gentemot det som är Guds förväntningar, så som de speglas i hur herren handlar i liknelsen dvs. där det mänskliga riket krockar med Guds rike. Jag vidhåller att Jesus undervisar om Guds rike med hjälp av världsliga teman i syfte att knyta an till sina åhörare, och att de oväntade inslagen och hyperbolerna är sedan tänkta att peka på en djupare verklighet än den världsliga. McGaughy är inne på detta faktum när han säger att konventionella och mänskliga ”rättvise-principer” som att endast returnera gåvor intakt eller att dela upp pengar jämt mellan människor är principer som Guds rike på många sätt verkar främmande inför.

3.3.4 Lärjungaskap är kännedom om Gud och tillit till denne

Jag drar vidare slutsatsen att liknelsen vill säga något om ett troget lärjungaskap. Det trogna lärjungaskap i Guds rike illustreras av de två första tjänarna och ett tjänarskap enligt mänskliga principer illustreras av den tredje tjänaren.

De två första tjänarna agerade utan att veta exakt vad sin herres syfte var, men de agerade trots detta i tillit till honom genom att sätta pengarna i arbete. Båda två får samma belöning trots att de förvaltade olika stora summor. Den tredje tjänaren var i samma position och visste inte vad hans herre ville att han skulle göra med pengarna, men för att han inte kände sin herre utan uppfattade honom som en ond och hård man så hade han inte tillit till honom utan gömde sin talent i rädsla och i en förhoppning om att åtminstone inte bli bestraffad. Han saknade kännedom om sin herre och trodde att det var hög avkastning och rätt handlande som var herrens mål när det egentligen var samarbetet och tilliten som herren värderade, och på så sätt blir han trots allt bestraffad och fråntagen det ansvar som han egentligen inte ville ha från första början. Därmed är ett tjänarskap, ett lärjungaskap, främst baserat på en tillit till Gud.

Liknelsen handlar alltså om lärjungaskap i Guds rike och efter Guds principer som ytterst inte handlar om god moral eller rätt gärningar. Herren verkar värdera sina tjänares tillit till hans goda karaktär och frikostiga gåvor. Därmed är den tredje tjänarens ord så provocerande för liknelsens herre. Istället för att denne litat på sin herres goda gåvor, givmildhet och nåd, så är han rädd för att göra fel, och försöker ta kontroll över situationen på ett mänskligt vis. Dessa teman om tillit och kunskap om Gud i en personlig relation med honom har en tydlig grund i både Matteus och de andra evangelierna i stort. Jesus egen relation med Gud fader är en genomgående modell för lärjungarna.

Denna liknelse talar på så sätt om att ett lärjungaskap i Guds rike är något annat än att bevara Guds gåvor ”intakta”. De två första tjänarna kände sin herres goda motiv och därmed litade de på honom och delade ansvaret och glädjen i Guds rike. För den siste tjänaren som ytterst inte vill tjäna en ”hård man” eller ta del i dennes rike hade en belöning av mer ansvar snarare upplevts som ett förtryckande straff.

3.4 Fortsatt forskning

I mitt undersökta material är det endast Capon som refererat till passionsberättelsen i sin tolkning av liknelsen av talenterna. Detta föranleder frågan om det skulle vara fruktbart att analysera liknelsen om talenterna i förhållande till Jesu död och uppståndelse i Matteus.

Intressant hade även varit att forska kring det missförstånd som motiverar Jesus till att berätta liknelsen i Lukas. I evangelierna ser vi många olika missförstånd kring Guds rike som Jesus talar om. Det finns en förväntan på Jesus att krossa romarriket och vända om maktförhållandena, men dessa

förväntningar är något som Jesus gång på gång motsätter sig. Är liknelsen om talenterna ännu en respons till denna typ av missförstånd eller rör det sig om något helt annat?

Litteraturförteckning

- Barron, Robert. 2014-09-22. "The Deeper Meaning of the Parables of the Talents". *Catholic World Report*, n.p. Online: <http://www.catholicworldreport.com/2014/09/22/the-deeper-meaning-of-the-parable-of-the-talents/>
- Brisson, E. Carson. 2002. "Between Text and Sermon: Matthew 25:14–30". *JBT* vol. 56, Iss 3, 307–310.
- Capon, Robert Farrar. 2002. *Kingdom, Grace, Judgement: Paradox, Outrage, and Vindication in the Parables of Jesus*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans.
- Evans, Craig A. 2012. *Matthew*. NCBC. New York: Cambridge University Press.
- France, R. T. 2007. *The Gospel of Matthew*. NICNT. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans.
- Folarin, George O. 2008. "The Parable of the Talents in the African Context: An Inculturation Hermeneutics Approach". *AJT* 22, 94–106.
- Green, Joel B. 1993. *The Gospel of Luke*. NICNT. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans.
- Hagner, Donald. 1995. *Matthew 14–28*. WBC, vol. 33a. Grand Rapids, MI: Zondervan.
- Herzog II, William R. 1994. *Parables as Subversive Speech*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press.
- Hill, David. 1972. *The Gospel of Matthew*. NCBC. London: Oliphants.
- Jeremias, Joachim. 1972. *The Parables of Jesus*. London: SCM Press.
- Marshall, I. Howard. 1978. *The Gospel of Luke: A Commentary on the Greek Text*. NIGTC. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans.

McGaughy, Lane C. 1975. "The Year of Yahweh and the Mission of Judaism: A Postexilic Maxim and its Early Christian Expansion in the Parable of the Talents". *JBL* 94, 235–245.

Mitternacht, Dieter och Runesson, Anders (red). 2006. *Jesus och de första kristna: inledning till Nya testamentet*. Stockholm: Verbum AB.

Morris, Leon. 1992. *The Gospel According to Matthew*. APC. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans.

Morris, Leon. 1974. *The Gospel According to St. Luke*. TNTC. London: Inter-Varsity Press.

Nolland, John. 2005. *The Gospel of Matthew*. NIGTC. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans.

Nolland, John. 1993. *Luke 18:35-24:53*. WBC, vol. 35c. Dallas: Word Books.

Osborne, Grant R. 2010. *Matthew*. ZECNT. Grand Rapids, MI: Zondervan.

Schottroff, Luise. 2006. *The Parables of Jesus*. Minneapolis, MN: Augsburg Fortress Press.

Schultz, Brian. 2007. "Jesus as Archelaus in the Parable of the Pounds (Lk. 19:11-27)". *Novum Testamentum* 49, 105–127.

Simonetti, Manlio och Oden, Thomas C (red). 2008. *Matthew 14–28*. ACCS NT 1b. Downers grove, IL: InterVarsity Press.

Snodgrass, Klyne R. 2008. *Stories with Intent: A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans.

Thörn, Lennart. 2015. *Liknelsetolkningens historia*. Opublicerat kompendium.

Turner, David L. 2008. *Matthew*. BECNT. Grand Rapids, MI: Baker Academic.

Ukpong, Justin. 2012. "The Parables of the Talents (Matt 24:14-30): Commendation or Critique of Exploitation? A Social-Historical and Theological Reading". *Neotestamentica* Vol 46, No. 1, 190–207.

Young, Brad H. 1998. *The Parables*. Grand Rapids, MI: Baker Academic.